

گورکھی

(پنجابی)

پڑھائی لکھائی

— (انر) —

ڈاکٹر سیتا رام باہری
پنجابی یونیورسٹی پٹیالہ

ناشران

ملک بکٹ ڈپو — لاہور — ۲

گورکھی زبان (پنجابی)

پڑھائی لکھائی

ان

ڈاکٹر سیتارام باہری

ایم۔ اے، ایم، او، ایل، پی، ایچ ڈی

(پنجابی یونیورسٹی پٹیالہ)

ملنے کا پتہ

ملک بک ڈپو - اردو بازار - لاہور

پہلا ہفت

گورکھ پڑھائی

کچھ اہم باتیں

- یہاں پڑھائی کی مشقیں کر لیجئے بعد میں لکھائی سیکھئے۔ وقت کی کمی ہو تو ایک ایک سبق کے کئی حصے کر لیجئے۔
- لکھائی کی لگاتار مشق کرنی چاہیئے اور ہدایات کا خاص خیال رکھنا چاہیئے۔
- پچھلے اسباق کی دہرائی ساتھ ساتھ کرتے رہیئے گا۔ جب تک پچھلا سبق پکنا نہ ہو جائے نیا سبق نہ پڑھیئے گا۔
- خوش خط لکھنا بڑا بھاری مُنہ ہے جس کا اثر ہر دل پر پڑتا ہے۔ بے پروائی اور جلد بازی سے خوش خطی نہیں سیکھی جاسکتی بہرکنڈے کا دسی قلم استعمال کرنا چاہیئے
- نئے لفظوں کی لکھائی بار بار کرنی چاہیئے۔ پڑھنے کی نسبت لکھنا زیادہ ضروری ہے
- گور لکھی ہی میں اپنی ذاتی خط و کتابت کیجئے۔
- ذخیرۃ الفاظ بڑھانے کے لئے اخباروں اور نئی کتابوں کا مطالعہ بہت اہم ہے۔
- پوری کیسٹوں، باقاعدہ مشق اور وقت پر کام کرنے سے کامیابی یقینی ہے

پہلا دن (ازدوار گور تھیں حروف)

ا	ب	پ	ت	ٹ
آ	با	پا	تا	ٹا
ث	ج	چ	ح	خ
س	جا	چا	حا	خا
د	ڈ	ذ	ر	ڑ
دا	ڈا	ذا	را	ڑا
ز	ژ	س	ش	ص
زا	ژا	سا	شا	صا
غ	ظ	ظ	ع	غ
جا	ظا	ظا	عا	غا
ت	ق	ک	گ	ل
تا	قا	کا	گا	لا
م	ن	و	ہ	ی
ما	نا	وا	ہا	یا

۳۔ سب حروف کی شکلیں اکٹھی لکھی یاد نہ کیجئے۔ ورنہ مغالطہ ہو جائے گا۔

۴۔

۱۔ ایک بار صرف چار یا پانچ حروف کی شکلیں یاد کیجئے۔
۲۔ دن میں سات بار تکرار کر کے ان کی پہچان پکی کر لیجئے۔

مشق :- ذرا سوچیے۔ یہ لفظ گور مکھی میں کیسے لکھے ہوئے ہوں گے :-
اگ۔ آگ۔ آن۔ ام۔ آج۔ آر۔ از۔ اب۔ در۔ در۔ اد۔ ارک
نوٹ :- ان اسباق میں مستعمل پنجابی الفاظ کے معانی کے لئے دیکھئے ضمیمہ ۳

پچھلی مشق کا جواب :-

ਅਕ

ਅਜ

ਅਗ

ਅਬ

ਅਨ

ਦਰ ਦਰ

ਅਮ

ਡਰ

ਅਜ

ਜ਼ਰ

ਅੜ

ਅਦਰਕ

کوشش کر کے پڑھیے :-

ਅਕਸਰ

ਬਰਕਤ

ਸਰਪਟ

ਸ਼ਰਬਤ

ਚਟਪਟ

ਅਦਰਕ

ਕਰਵਟ

ਜਲ ਥਲ

ਅਨ ਜਲ

ਅਜ ਕਲ

دوسرا دن

گورکھی صورت (پنج لکھی)

ੳ	ਅ	ੲ	ਸ	ਹ
اُڑا	اِڑا	اِڑی	سسا	لا
ਕ	ਖ	ਗ	ਘ	ਙ
کھا	کھا	گھا	گھا	انگھا
ਚ	ਛ	ਜ	ਝ	ਞ
چھا	چھٹھا	جھا	جھٹھا	انجھا
ਟ	ਠ	ਡ	ਢ	ਣ
ٹھٹھا	ٹھٹھا	ڈڑا	ڈھڈھا	اٹاٹا
ਤ	ਥ	ਦ	ਧ	ਨ
تھا	تھٹھا	ددا	دھدا	ننا
ਪ	ਫ	ਬ	ਭ	ਮ
پھا	ਫھٹھا	ببا	بھٹھا	ਮما
ਯ	ਰ	ਲ	ਵ	ੜ
ਯਾ	ਰਾ	ਲਾ	واوا	ڑاڑا

ਲ کو X کی اس صورت میں بھی لکھتے ہیں۔

[شس] لکھنے کے لئے ਸ کے نیچے بندی لگائی جاتی ہے۔ یعنی ش = ਸ

اسی طرح ਖ = ਘ; ਗ = ز; ਜ = ف; ਛ = و; ਞ = ع۔
 گورکھی کے ہر وینجن (CONSONANTS) کے ساتھ ایک زبر آخر میں لگی ہوئی لکھنی چاہیے
 چنانچہ ਹ + ਸ = ਹਸ ہنس بن جائے گا۔ اسی طرح ਕ + ਖ = کھ; ٹ + ٹ = ٹٹ
 ٹ + ٹ = ٹٹ; ٹ + ٹ = ٹٹ; ٹ + ٹ = ٹٹ; ٹ + ٹ = ٹٹ; ٹ + ٹ = ٹٹ

ਪਰ دھر دھیر

پڑھائی کی مشق :-

ڀن مڙ رڀ
 مڙ رڀ ڪڀ
 ڙن مڻ ڀن
 ڄل ٻل هل چل
 هلچل مڙ ڪر !
 ڀٽ ڀٽ مڙ ڪر !
 اڌرڪ چڀ !
 ڌر ڌر مڙ ڌر !
 ڄرڀڙ چڀ !
 مڌن !

اڄ ڪل
 ڪل اڄ
 مڙ ڪر !
 امڙ !

ڪڀ ن رڀ !
 ڌر ڌر مڙ ڪر !

تیسرا دن

یہ رملتے جھلنے حروف ہیں۔ پہچانئے تو جانیں :-

ਪ	ਧ	ਥ	ਖ	ਯ
ਰ	ਹ	ਗ	ਚ	ਟ
ਤ	ੜ	ਡ	ਝ	ਠ
ਨ	ਲ	ਠ	ਫ	ਲ਼
ਮ	ਅ	ਮ	ਸ	ਬ
ਕ	ਖ਼	ਛ	ਵ	਷
ੲ	ਦ	ਫ	ਭ	ਜ

جب تک ان حروف کی پہچان درست طور پر ذہن نشین نہ ہو جائے
 آگے کے سبق پڑھنا بے کار ہوگا۔ جہاں شک پڑ جائے، پچھلے صفحوں
 سے رفق کر لیجئے اور پچھلے سبق دہراتے جانیے۔

10 ਪ੍ਰਠਵਾਨੀ ਦੀ ਮਸ਼ੁਕ :-

ਅਸਰ ਅੱਥਰ	ਅਮਰ ਅਮਰ	ਅਕਤ ਅਕੁੱਤ	ਅਗਰ ਅਗਰ
ਮਗਰ ਮਗਰ	ਸੜਕ ਸੜਕ	ਅਜਬ ਅਜਬ	ਬਰਕਤ ਬਰਕਤ
ਹਲਚਲ ਹਲ ਚਲ	ਟਰ ਟਰ ਟਰ ਟਰ	ਗਪ ਸਪ ਗਪ ਸਪ	ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ
ਧੜਕਣ ਧੜਕਣ	ਅਜਕਲ ਅਜਕਲ	ਅਦਰਕ ਅਦਰਕ	ਸ਼ਰਬਤ ਸ਼ਰਬਤ
ਜਲਥਲ ਜਲ ਥਲ	ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ	ਤਰਕਸ਼ ਤਰਕਸ਼	ਗੜਬੜ ਗੜਬੜ

ਪ੍ਰਠਵਾਨੀ :-

ਬਰਕਤ ! ਹਲ ਚਲ ਮਤ ਕਰ !
 ਮਦਨ ! ਸੜਕ ਸੜਕ ਚਲ !
 ਗੜਬੜ ਮਤ ਕਰ ! ਅਕਤ ਅਕਤ ਮਤ ਚਲ !
 ਅਮਰ ! ਸ਼ਰਬਤ ਚਖ !
 ਵਲ ਛਲ ਨ ਕਰ !
 ਸਚ ਸਚ ਦਸ !

چوتھا دن

سور (VOWELS) کا بیان

۱- $\text{ए} - \text{अ} - \text{इ}$ یہ تین حروف علت VOWELS یا سور ہیں۔ اردو میں بھی تین ہی حروف علت ہیں — ا — و — ی — انہی پر زیر۔ زبر پیش کی علامتیں لگا کر باقی سور VOWELS بنائے جاتے ہیں۔ جیسے: — ا — آ — اُ — ار — او — ای — اے — ائے — اسی طرح ان تین گورکھی حروف علت (سور) اُڑا۔ اُڑا۔ اُڑا۔ ای — $\text{ए} - \text{अ} - \text{इ}$ کا حال ہے۔ اُڑا उ اس صورت میں کہیں استعمال نہیں ہوتا۔ اگر اُڑ پر سے کھلا ہو उ تو یہ [اُ] کی آواز دیتا ہے۔ جیسے اُس अस اگر اس کے نیچے ایک نشان [] لگا دیا جائے उ تو [اُ] کی آواز دے گا جیسے اُس अस ۔ اگر اس کے نیچے دو نشان [] لگا دیئے جائیں उः تو [اُ] کی آواز دے گا۔ جیسے اُٹ उट (جوتوٹ)۔ اُوٹھ उठ — (اُٹھ) الغرض उ اُڑا سے تین سور بن گئے ہیں۔ جیسے ان الفاظ کے شروع میں ہیں۔

اوس अस — اُس अस — اُٹ उट

لیکن یہ سور اگر دینجن (CONSONANTS) کے بعد آئیں گے تو ان کی شکلیں مختلف سی ہو جائیں گی اور محض علامات سے کام لیا جائے گا۔ چنانچہ روز میں [اُ] کی آواز [ر] دینجن کے بعد آئی ہے۔ اس لئے روز کو گورکھی میں یوں لکھیں گے: — रउ گویا [उ] کی آواز جب کبھی دینجن کے بعد آئے گی۔ اس کی علامت یہ رگ [र] رہ جائے گی جو آڑی لکیر کے اوپر متعلقہ حرف پر لگے گی۔ اس (رگ) علامت کو 'ہڈرا' کہتے ہیں۔ اسی طرح یہ الفاظ ہیں: —

पे	छे	नेट	वेट	मेठ	गेट	चेच	धेळ
خول	چور	گوٹ	موٹھ	کوٹ	نوٹ	دھو	لو

۲- इस [اِس] میں [س] دینجن سے پہلے [اُ] سور آیا ہے۔ اس لئے پُر۔ لکھا گیا۔ اگر [س] کے بعد [اُ] سور آئے گا۔ تو اس کی علامت [] — یہ رہ جائے گی جیسے سُن सुन — اس (رگ) کو اُنکو کہتے ہیں۔ اسی طرح یہ الفاظ ہیں: —

†
 مُلک مُلک مُلک مُلک مُلک مُلک
 چُپ چُپ چُپ چُپ چُپ چُپ
 رُت رُت رُت رُت رُت رُت
 پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ
 پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ پُٹ

۳- رُت [اُت] میں [ز] سے پہلے [اُ] سُر آیا ہے۔ اس لئے پُرا لکھا گیا ہے
 اگر [ز] کے بعد [اُ] سُر آئے گا، تو اس کی علامت [=] یہ رہ جائے گی۔
 جیسے رُت رُت - اس لگ کو "رلیس کر" کہتے ہیں۔

اسی طرح یہ الفاظ ہیں :-

سُٹ سُٹ سُٹ سُٹ سُٹ سُٹ
 رُپ رُپ رُپ رُپ رُپ رُپ
 لُٹ لُٹ لُٹ لُٹ لُٹ لُٹ
 خُٹ خُٹ خُٹ خُٹ خُٹ خُٹ
 سُر سُر سُر سُر سُر سُر
 چُرن چُرن چُرن چُرن چُرن چُرن
 سُول سُول سُول سُول سُول سُول
 اُرنچا بول کر پڑھیے :-

- 1 سچ سچ بول۔ 2 سُٹ سُٹ کر۔ 3 چُپ چُپ۔
- 4 رُت رُت مٹ مٹ۔ 5 سُر سُر پُٹ۔
- 6 سُٹ مٹ بول۔ 7 چُپ ن بول۔ 8 اُٹ چُپ۔
- 9 رُٹ کُٹ پُ۔ 10 سُٹ رُٹ۔ 11 کُٹ رُٹ کر۔
- 12 سُٹ ن بول۔ 13 کُٹ سُر، کُٹ سُر۔

- 1- سچ سچ بول۔ 2- سُٹ سُٹ کر۔ 3- اُٹ چُپ۔
- 4- رُت سُٹ مٹ مٹ۔ 5- سُر کُٹ چُپ۔
- 6- جُٹ مٹ بول۔ 7- چُپ رُٹ۔ 8- اُٹ چُپ۔
- 9- رُٹ کُٹ دھو۔ 10- رُٹ رُٹ۔ 11- کُٹ رُٹ کر۔
- 12- رُٹ رُٹ مٹ مٹ۔ 13- کُٹ سُر، کُٹ سُر۔

† لفظ کے درمیان والے حرکات پنجابی میں اکثر متحرک ہوتے ہیں۔

پنجابی میں 'ک' کی بجائے 'ک' بولا جاتا ہے اس لئے [ک] متحرک ہے۔ اسی طرح
 'ٹ' وغیرہ ہوں گے۔ 'ٹ' میں [ن] کی آواز ٹھیکہ پنجابی ہے۔ اس لئے [ن] کی بجائے
 [ج] استعمال ہوا ہے۔ ممدوں میں بھی ج آتا ہے۔
 نشان لگا جاتا ہے۔ جسے رُندی کہتے ہیں۔

پانچواں دن

سور ا

ا کی آواز (ا) ہے۔ یہ اپنی اس شکل میں صرت (CONSONANT) سے پہلے

ہی استعمال ہوتا ہے۔ جیسے:- اٹکل اسر اک اگ اٹھ

ہر دینجن کے بعد [ا] یہ آواز محذوف ہوتی ہے جسے مکتا کہتے ہیں۔ اس لئے اس

کی کوئی علامت دینجن کے بعد نہیں لگائی جاتی۔ جیسے:- اس ہس - کر -

کھ - مدن - برکت

۱۔ اگر [آ] کی آواز یکصنی ہو، تو ا ایڑا کے ساتھ ایک علامت جس کی لمبائی ایڑا

کے ڈنڈے سے آدھی ہوتی ہے [آ] لگادی جاتی ہے۔ چنانچہ آ۔ آ

۲۔ دینجن سے پہلے [آ] کی آواز ہو۔ تو آ استعمال ہوتا ہے۔ جیسے:-

آٹھ آٹھ آٹھ آپ آس آٹھ

دینجن کے بعد [آ] کی آواز ہو تو آ کی بجائے صرف اس کی علامت [آ] لگ (لگ)

لگادی جاتی ہے۔ جیسے آٹھ آٹھ آٹھ

۳۔ [اے] کی آواز اگر دینجن سے پہلے آئے تو ا کے اوپر [اے] یہ علامت

لگادیتے ہیں جیسے:- اے اے اے

۴۔ [اے] کی آواز اگر دینجن کے بعد آئے تو اے کی بجائے صرف اس کی ماترا

[اے] رہ جاتی ہے۔ اسے دولائیاں کہتے ہیں۔ ان لفظوں میں اس کا استعمال

غور سے دیکھئے:-

ہا ہا ہا ہا ہا

ہا ہا ہا ہا ہا

ہا ہا ہا ہا ہا

ہا ہا ہا ہا ہا

اَوْتَرَا اَدِسْط غَوْرَت اَوَكھ
 اوترا ادسط غورت اوکھ

کسی لفظ میں وینجن کے بعد (اڈ) کی آواز آئے تو ہنہ کی بجائے صرف اس کی علامت ["] لگائی جاتی ہے۔ اس لگ کو کنوڑا کہتے ہیں۔
ان لفظوں میں اس کا استعمال غور سے دیکھئے :-

کھڑا (کڑوا) ہتھوڑا نوکر چڑا سڑ کوٹ فوج
 کھڑا جھڑا ٹکڑا چڑا سڑ کوٹ فوج

ادنیابول کر رہے ہے۔

- 1 ਉਧਰ ਕੌਣ ਹੈ ? 2 ਕਾਕਾ ! ਉਠ ਦੌੜ ।
- 3 ਮਦਨ ! ਉਹ ਨੌਕਰ ਹੈ ।
- 4 ਰਾਹ ਚੌੜਾ ਹੈ । 5 ਉਹ ਹਥੌੜਾ ਭਾਰਾ ਹੈ ।
- 6 ਉਥੋਂ ਐਨਕ ਲਭ । 7 ਕੌੜਾ ਫਲ ਨ ਖਾ ।
- 8 ਪੈਰ ਧੋ । 9 ਬੈਠ ਜਾ । 10 ਥੌੜਾ ਬੋਲ ।
- 11 ਵੈਸਾ ਭੈੜਾ ਕਮ ਹੁਣ ਨ ਕਰ ।
- 12 ਯਾਰ ! ਤੁੱਤ ਖਾ, ਪਰ ਜਲ ਨ ਛਕ ।

- 1۔ اُدھر کُٹ ہے۔ 2۔ کا کا اُٹھ رُوڑ۔ 3۔ بدن ! ارہ نوکر ہے۔ 4۔ راہ چوڑا ہے۔
5۔ ارہ سہجُوڑا بھارا ہے۔ 6۔ اُنھوں عینک لہو۔ 7۔ کوڑا پھل نہ کھا۔ 8۔ پیرو دھو۔
9۔ بیڑ جا۔ 10۔ تھوڑا بول۔ 11۔ ویسا بھیرا کم سن نہ کر۔ 12۔ یار ! تو ت کھا۔ پر جل نہ چھک

† اُتھوں = اُٹھیں اُڑ = اُڑیں اس [•] نشان کو بندی کہتے ہیں۔ اُڑ کا لاحقہ
 توں (ے) کے معانی رکھتا ہے اُڑے = گزرے۔ بول چال میں ہے "کو دے اے
 کی طرح ادا کرتے ہیں۔ اُڑا چا ہے = اُڑا دیا ہے; اُڑا چا ہے = اُڑا دیا ہے۔

بھائی ڈاڈی بھ+آ+ای س+آ+ل+س+آ+ل وغیرہ وغیرہ

(۳) [اے] آواز کو گورکھی میں دُئیخن سے پہلے لکھا ہو، تو اِڑی ع کے اُپر یہ []
 نشان لگا دیا جاتا ہے۔ یعنی اے = ع جیسے :-

عِزّی	عِکّ	عِکّو کا
اِڑی	اِکّ	ایک اونکار

جب کسی دُئیخن کے بعد [اے] کی آواز آئے تو ع کی بجائے صرف اس کی
 علامت (لگ) [] لگادی جاتی ہے۔ اسے 'لاں' کہتے ہیں۔ ان لفظوں کو
 غور سے دیکھئے :-

رِعل	مِرا	سِلِٹ	تِری	سِنے
ریل	میرا	سلیٹ	تیرے	سینہ (سِنّا)

اب سب سُوَرِوں کا بیان ختم ہوا۔ یہاں لگ ماترا کی علامتوں کو ایک بار پھر دُہرا دیا
 جاتا ہے۔

(i) دُئیخن سے پہلے آنے والے سُوَر :-

ਅ ਆ ਇ ਈ ਉ ਉّ عِ ਐ ਓ

(ii) دُئیخن کے بعد آنے والے سُوَر :-

ੴ ੴ ੴ =

اس کہانی کو اونچا بول کر پڑھیے :-

ایک سی بیل । وہ جیگال وچ پُسنے ڈیر رہیا سی ۔
ایک مَڈر^۱ اکڑباجی کردا کردا، اُس دے سینگ^۱ پُر آٹھ
بٹا تے لگا مَن وچ سَچٹ—'ایہ نیکا جیہا بیل وچارا مہرے
بار نال دَسیا جا رہیا ہے، ہُن بککے بٹٹ لگا ہے ۔'

سَچدیاں سَچدیاں مَڈر ہَس پدیا تے لگا بیل نُن
آکھٹ—'بیل اِیہ بیل ! تُو ہِے تَا مَٹا سارا، پَر اِیج جاپدا ہے
کِ مہرے بار نال تُو دَسیا جا رہیا ہے ۔ جے تُون بھُت پِیڑ
رہی ہِوے تَا مَے اِٹ جا دا ہَا ۔'

اگر بیل بولیا—'ایہ مَڈر! تُو ہِے تَا جرا کُ پَر گالاں
کردا ہے اَسماں تے وِی وڈیاں وڈیاں ۔ مَے تہرے بار نُن کِی
سَمڈدا ہَا ! جِیہے تُون چَگا لگے مہرے اِپَر نچ ٹپ; جے چاہے
تَا اُپٹے پِیہ نُن وِی تَہر کبیلے سَمٹ اِیہ لے آ ۔'

مَڈر اِیہ^۱ گال سُن کے بھُت کُچا ہِوِیا تے اِیہ نٹ
گایا ۔

- 1- پُسن یعنی خوش خوش (۲) یہ نشان 'ر' مغلطی کے لئے ہے۔ جیسے :- پُسن پریم
- پُکاس پُکاش (روشنی) کُور کُور (ظالم) راسِٹری راشٹری (قومی) وغیرہ
- 2- رہیا رہیا (رہا) گایا گایا پدیا پدیا۔ پڑا (پڑا) کھیا (کہا) کو
- کیرا، پیرا، گیرا، ریرا بھی لکھتے ہیں اور نو لہجے مروج ہیں۔
- 3- [ٲ] یہ نشان ادھک کہلاتا ہے جس حرف پر لگے، اسے مشدد سمجھنا چاہیے۔
- مَڈر، مَڈر، پُپ، ہَٹ، (خاندان) نیکا (چھوٹا) وغیرہ
- 4- [ٲ] یہ نشان ٹپٹی کا ہے جو نوٹ غنہ کو ظاہر کرتا ہے۔ جیسے جیگال جنگل
- مینگل - سینگ (سینگ) مَسن، - پُسن میں یہ نشان تشدید کا کام بھی دیتا ہے
- 5- الفاظ کے بیچ میں یا آخر میں [ٲ] کی آواز پنجابی میں بہت کمزور ہے چنانچہ انہیں
- کاللفظ 'نئی' میں کی طرح ہے۔ تحصیل کو سول ہی لکھتے ہیں۔ اسی لئے کہہ کر
- شہر سولہ پھلا کھیر، کھیر، سولہ پھلا لکھنے میں [ٲ] کو ای
- میں مدغم دکھانے کا رواج پنجابی لکھائی میں موجود ہے +

ساواں دن اُردو اور گورکھی میں فرق

پنجابی زبان اُردو کی نسبت زیادہ قدیم ہے اور ابھی تک اُس کا لب و لہجہ اُردو سے مختلف ہے۔ اگرچہ اُردو کی ابجدائی نشرو مناس میں پنجابی کی خاص اہمیت رہی ہے۔ اُردو نے پنجابی گرامر کو بہت کچھ اختیار کر لیا تھا۔ مگر عربی فارسی کے بہت سے الفاظ اسلامی تمدن کے ساتھ ساتھ پھیل گئے تھے۔ شروع شروع میں ایسے الفاظ بھی پنجابی لہجہ میں لکھے جاتے تھے جیسے اید (عید) نفا (نفع) وغیرہ۔ مگر بعد میں عربی فارسی سچوں کو ضروری طور پر اُردو میں منتقل کیا گیا۔ گورکھی لکھتے وقت پنجابی تلفظ کو مد نظر رکھا جاتا ہے۔

پنجابی میں آسمان - آبرو - باریک - آستین - ہزار - تاریخ جیسے فارسی لفظوں کو آسمان ابرو - بریک - آستین - آزاد - تاریخ بولتے ہیں۔ اس لئے ان کی لکھائی بھی گورکھی میں پنجابی بولچال کے مطابق لکھی جاتی ہے۔ نہ کہ فارسی کے مطابق۔
خُشک - دُست - سُست - مُلک - حُکم - وقت - مَضْمُوم وغیرہ کے درمیان حروف ساکن ہیں۔ مگر پنجابی میں ان کو متحرک (زبر لگا کر) بولا اور لکھا جاتا ہے۔

ਖੁਸ਼ਕ دُست سُسٹ مُلک حُکم وَقْت مَضْمُوم

اُردو۔ پنجابی کے ان الفاظ کے تلفظ اور تحریر کا غور سے مطالعہ کیجئے۔
 اُردو پنجابی اُردو پنجابی
 لے لے لے لے
 لے لے لے لے

آئیآ آئیآ آئیآ آئیآ
 کھ کھ کھ کھ
 پیا پیا پیا پیا
 آئے آئے آئے آئے

طرح طرح تڑپاں تڑپاں
 پنجابی میں ایک خاص قسم کی [ڑ] آواز ہے جس میں [ڑ] سی ملی ہوتی ہے۔ اسے ظاہر کرنے کے لئے ل کے نیچے ہندی لگا کر لا ظاہر کیا جاتا ہے جیسے :-

پھیر (فال) (بازا) (ٹل) (رگندگی) مل (بمعنی گزرن) گال وغیرہ

آئے آئے آئے آئے
 آکھ آکھ آکھ آکھ
 آکھ آکھ آکھ آکھ

عربی کے اسم فاعل کے آخر سے پہلے حرف کے نیچے زیر ہوا کرتی ہے۔ جیسے :-
 حاکم۔ مالک۔ مسافر وغیرہ۔ فارسی کے حاصل مصدر جن کے آخر میں [ش] (ش)
 حرف آتا ہے۔ ان میں بھی اسی طرح کی [زیر] کی آواز ہوتا ہے۔ جیسے :-
 کوشش۔ تپش۔ ورزش وغیرہ۔ ایسے الفاظ کو پنجابی میں [زیر] کی بجائے
 [زبر] سے بولتے ہیں۔ لہذا عام طور پر ان کی ہکھائی یوں ملتی ہے۔

ਹاکم، مالک، مسافر، کوشش، ورزش، تپش وغیرہ۔
 اسی طرح ہندی کے کچھ لفظ ہیں جو زبر سے لکھے اور پڑھ جاتے ہیں۔ جیسے :-
 کھٹن۔ مندر۔ پنڈت۔ دھارمک۔

جن فارسی لفظوں کے آخر میں لائے مختلف [و] آتی ہے۔ وہ پنجابی میں [آ] کے ساتھ بولے جاتے ہیں۔ جیسے :-

سادہ	نقشہ	زمانہ	شیشہ	تختہ	نشہ
ساردا	نکسا	جمانا	سیسا	تختا	نشا

اسی طرح اردو کے کئی لفظوں میں خواہ مخواہ فارسی کی دیکھا دیکھی لائے مختلف لگادی جاتی
 ہے۔ ان کو بھی [آ] کتا سے گورکھی میں لکھا جاتا ہے۔ جیسے :-

گوردار	انبالہ	پیسہ	گھنٹہ	پرانہ	لالہ
گوردار	امبالا	پیسہ	گھنٹا	پراانا	لالا

اردو فارسی کے واو مختلف لائے الفاظ گورکھی میں بغیر (واو) کے لکھے جاتے ہیں۔ جیسے :-

خواہ مخواہ	خود	خواب	خوش
خواہ مخواہ	خود	خواب	خوش

آج کل ان الفاظ کو پنجابی کی ادبی کتابوں میں فارسی تلفظ کے ساتھ زیر [ف] لگا کر
 لکھنے کا رواج بھی چل پڑا ہے۔

ہاکم، مالک، مسافر، کوشش، ورزش، تپش وغیرہ۔

اُردو لکھائی میں سبھی حروف کی جڑواں صورتیں ہوا کرتی ہیں۔ پنجابی میں ہر حرف الگ الگ لکھا جاتا ہے۔ ایسے لفظ بہت کم ہیں جن میں دو دینجن مل کر جڑواں (سنٹیکٹ یا دت) صورت میں آتے ہیں۔ عموماً [و] [ر] [ر] یہ تین حروف دینجنوں کے ساتھ مل کر آتے ہیں۔ [و] [ر] تو ایسے چند لفظوں میں آتے ہیں، جو ہندی سے آئے ہیں۔ جیسے:-

(i) پُوم، پُسن، اُمیت، گُہ، سُمیان

پُوم، پُسیپل، پُٹر:- انہی کی تقلید میں انگریزی کے یہ لفظ بھی لکھے جاتے ہیں:-

(ii) سُمی، سُر، سُمپان، عیسُر،

[ر] بہت سے پنجابی لفظوں میں مل کر آتا ہے جیسے:-

پڑ، بِن، خِل، رِن، چڑ، رڑ، کڑ، نڑ، چِن،
تڑ، عِن، اُن، جڑا۔

یہ جڑواں [ن] لگانے یا نہ لگانے سے کئی لفظوں کے معانی میں فرق پڑ جاتا ہے۔ جیسے:-

کلا = مشین - فن

کلا = لڑائی جھگڑا

سن = سال

سن = لقب

گال = بات

گال = گال - خُسا

پڑدا = پرہ

پڑدا = پڑھتا - پڑھنا

جن لفظوں میں ہم مخرج آوازیں مل کر آتی ہیں، ان کی مدہری آواز (تشدید) کو ظاہر کرنے کے لئے پنجابی میں یہ نشان [~] جیسے ادھاک کہتے ہیں۔ استعمال کیا جاتا ہے۔ مگر یہ ادھاک صرف مُکٹا (ا) بہاری (وا) اور اُنکڑ (ا) والے حرفوں کے ساتھ لگتی ہے جیسے:-

سَچ، سَک، نِنت، چِنت، پَپ، دَپ،

۵۔ اردو میں ج + ہ = جھ ہوتا ہے۔ اسی طرح اردو کی ہائے محاذی سے اردو میں یہ مرکب حروف بنائے گئے ہیں: کھ - گھ - چھ - ٹھ - ڈھ - ٹھ - دھ - بھ - پھ -

مگر گورکھی میں یہ سب مفرد حروف ہیں:-

ਖ, ਘ, ਛ, ਝ, ਠ, ਡ, ਢ, ਢ, ਢ

اردو کے یہ لفظ گورکھی میں مختلف ہیں: ਠੜਾ, ਧੜਾ, ਢੜ

جہ یہ خاص پنجابی آواز ہے۔ جو اردو کے نوں سے بالکل مختلف ہے۔ پنجابی میں پانڈی (پانی) سے مختلف ہے۔ اس پنجابی آواز کے لئے اردو کی طرح نوں [ਨ] استعمال کرنا درست نہ ہوگا۔ گورکھی میں [ਜ] ہوگا۔ راوٹ۔ رامائٹ میں پنجابی کا [ن] = [ਜ] استعمال ہوگا۔ اسی طرح جن اردو مصادر میں [نا] علامت مصدر سے پہلے [ر]، [ل] (ڑ) یا [ڑھ] حروف نہیں آتے۔ ان کی علامت مصدر پنجابی میں [ਜ] ہو جاتی ہے۔ جیسے کھانا = کھانا ڈیٹا = دینا وغیرہ

نوٹ:- پنجابی میں من Hਨ = دل Hਣ = من = ۴۰ سیر کا وزن۔ کانا ਕਾਨਾ (سرکٹا)، کانا ਕਾਨ (ایک چشم) ہے۔

۶۔ گورکھی میں ث - ح - ز - ص - ض - ط - ظ - ع - ان آٹھ حروف کے لئے کوئی خاص نشان نہیں ہیں۔ کیونکہ ان کو ٹھیک ٹھیک ہمارے ملک والے نہیں بول سکتے۔ البتہ ان کے قریب قریب دوسری آوازوں والے حروف استعمال ہوتے ہیں۔ چنانچہ:-

ث - ص = س H - ح = ہ H - ط - ت = ت H

ز - ض - ظ = ز H - ق = ک - ک

۷۔ کسی بڑے لفظ کو مخفف صورت دینے کے لئے انگریزی کی طرح پہلے حرف کے

بعد دوبارہ پدی لگادی جاتی ہے۔ مثلاً: شریمان H: ماسٹر H: سردار H:

اگرچہ ایک بند ہی کافی ہے۔ بی۔ اے = بی۔ اے۔ ڈاکٹر۔ ڈاکٹر۔ وغیرہ

اے الفاظ میں دیکھئے ج کہ بجائے ن:-

ਪੜ੍ਹਨਾ, ਮਿਲਨਾ, ਮਰਨਾ, ਕਰਨਾ, ਉਘੜਨਾ

مجھ اہم باتیں

لیکن نے سچ کہا تھا کہ تحریر انسان کو محتاط اور مکمل بناتی ہے
 ماہر نفسیات کا یہ بھی خیال ہے کہ طرزِ تحریر انسانی شخصیت کی آئینہ دار
 ہوتی ہے اس لئے خوشخطی اور صفائی سے لکھنا ایک اعلیٰ خوبی ہے جو
 ابتدائی کوششوں میں کیسویں رکھنے سے حاصل ہوتی ہے۔ گور مکھی لکھائی
 بہت آسان ہے لیکن اس کے لئے بھی باقاعدہ مشق کی ضرورت ہے۔
 احتیاط سے سرکٹڈے کے قلم سے بار بار مشق کرنے سے
 خوشخطی کے ساتھ روانی بھی آجاتی ہے۔

دُورِ اہفت

گورِ کھمبہ لکھائی

پہلا دن

گورمکھی لکھائی انگریزی کی طرح باتیں سے شروع ہوتی ہے۔ اس لکھائی کے لئے قلم
چھپٹے قطر والا ہوتا ہے۔ اس سے نکیر کچھ اس طرح ہوگی :- **— — —**
اوردیا ہندی کی طرح گورمکھی حروف کی نوک پناک بہت تیز نہیں ہوا کرتی۔

بنارٹ کے لحاظ سے جو حروف ایک جیسے ہیں ان کا بیان ایک ہی جگہ میں کر دیا گیا ہے اس طرح
قریباً سات دنوں میں گورمکھی لکھائی سیکھی جاسکتی ہے۔ جب تک پہلا سبق پورے طور پر سیکھا
نہ جائے۔ اگلا سبق سیکھنے کی کوشش نہ کی جائے۔ باقاعدہ مشق سے کوئی دقت باقی نہ رہے گی۔
حرف لکھنے کے لئے جو اشارات دیئے گئے ہیں۔ انہی کے مطابق نقل کیجئے گا۔

→ ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥
→ ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥
→ ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥ → ॥

ਹਸ	ਗਮ	ਗਸ	ਹਰ	ਰੱਗ	ਗرم
ہس	غم	غش	ہر	رگ	گرم
ਸਰਮ	ਸਾਗਰ	ਗاگر	ساگر	گاگر	گاگر
سرم	ساگر	گاگر	ساگر	گاگر	گاگر

ਗੰਗا رام ! ਹਸ ਹਸ ਗਾ ।

ਸਾਗਰ ਸਾਹ ! ਰੰਗ رੰਗ ॥

ਸਾਰا رارا گا । ہا ہا، ساگا مہگا

† گا اس حرف کا ڈنڈا ذرا قریب ہی لگانا چاہیئے۔ ورنہ دُور رہ گیا تو جلدی میں
(گ) کی بجائے (را) گا پڑھا جائے گا۔

ان فقروں کو گورکھی میں لکھئے:-

۱۔ گنگارام ! گاگر منگا۔

۲۔ بہرہرگا۔

۳۔ ساگر شاہ ! مشرما !

۴۔ رام رام گا۔

۵۔ ساراساگ منگا۔

۶۔ گنگارام سرگم گا۔

۷۔ گاگر منگا۔

۸۔ گرم گرم منگا۔

۹۔ سارا راگ گا۔

دوسرا دن

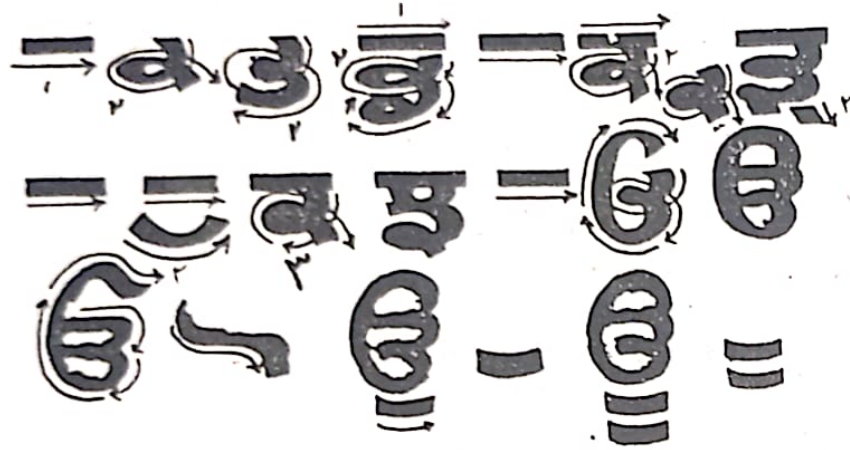
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ਸੋ	ਗਪਸਪ	ਐਰਾ ਗੈਰਾ	ਆਮ ਖਾਸ
ਸੁ	ਗਪ ਸ਼ਪ	ਇਰਾਇਰਾ	ਨਾਮ ਖਾਸ
ਹੱਥ ਪੈਰ	ਗੈਰਾ	ਐਸ਼ ਆਰਾਮ	
ਮੋਹਣ ਪੈਰ	ਗੋਰ	ਮਿਸ਼ ਆਰਾਮ	
ਖਸਮਾਂ ਖਾਧਾ	ਧਰਮ ਸ਼ਰਮ	ਪਾਪੀ ਅਧਰਮੀ	
ਖੁਸ਼ਮਾਂ ਕੁਛਾ ਦਵਾ	ਦੁਸ਼ਮ ਸ਼ਰਮ	ਪਾਪੀ ਅਧਰਮੀ	

۱۔ اگ ہے۔ پکھا مار۔ ۲۔ رام رکھا! ساتھ ساتھ آ۔ ۳۔ خیر خیر منگ۔
۴۔ اہن برپا۔ ۵۔ ہنس ہنس کھا، پا۔ ۶۔ پیر سپار سوں۔
۷۔ ساگ خواہ مخواہ کھا دھا ہے۔ ۸۔ سارا دھاگا ہر اسرا رنگا۔
۹۔ دھرم شاہ! مگر مگر آ!!۔ ۱۰۔ رام! رام! رام! آکھ!!
پچھلی مشق کی گورکھی لکھائی پڑ ہے۔ اپنی لکھائی درست کر لیجئے:-

۱. گایا رام! گایا مہا۔ ۲. ہر-ہر گا۔
۳. سارا سارا! سارما۔ ۴. رام رام گا۔
۵. سارا سارا مہا۔ ۶. گایا رام سارما گا۔
۷. گایا مہا۔ ۸. گارم گارم مہا۔ ۹. سارا رارا گا۔

تیسرا دن

ਤਰਸ ਝਗੜਾ ਮੋੜਤੋੜ ਮੁੜਬੁੜ ਰੂਪਰੰਗ ਉਡਪੁਡ
 ਟਰਸ ਝਗੜਾ ਮੋੜਤੋੜ ਮੁੜਬੁੜ ਰੂਪਰੰਗ ਉਡਪੁਡ

ਡਰਖਤਰਾ ਮੂੰਹ-ਪਾੜ ਹੱਡਪੈਰ ਸੁਖਸਾਂਧ ਮੱਥਾ ਸਾੜ
 ਡਰਖਤਰਾ ਮੂੰਹ-ਪਾੜ ਹੱਡਪੈਰ ਸੁਖਸਾਂਧ ਮੱਥਾ ਸਾੜ

ਸਾਰਾ ਖੂਹ-ਖਾਤਾ ਹੈ । ਸੁਆਹ ਮਤ ਉਡਾ । ਝੰਗੂ ਰਾਮ ! ਹੋਰ ਗੁੜ
 ਖਾ । ਗੋਗੂ ! ਤੂੰ ਹਡ-ਹਰਾਮ ਹੈਂ । ਸੱਪ ਹੈ, ਤੁਰਤ ਡੰਡਾ ਮਾਰ । ਸੋਗ
 ਰੋਗ ਹੈ ।

ان فقروں کو گور مکی میں لکھیے :-

- ۱۔ دھوڑ جھاڑ، مُنہ، ہنکھ دھو۔ ۲۔ رُپو ! ہو رُتھواں مت پیا۔ جھگامت ساڑ
- ۳۔ گتھم گتھامت ہو، شانت ہو۔ ۴۔ گرڈ کھنڈ تہرمت کھا۔ تاپ ہواؤ گا۔
- ۵۔ رُکھا کھا، ماڑا پیا۔ دھرم مت ہار۔ ۶۔ اوہ کھنڈ تہا شاہ ہے۔ عورت شانت ہے
- ۷۔ اوڑا اکھراؤ کھا ہے، ہو پیا۔ ۸۔ اوہ ہے خگتا۔ مورکھ تے ڈوم۔
- ۹۔ سوماں ! ڈنڈمت پیا، شرم کھا۔ ست گورتوں پیسہ منگ۔ شکھ منگ

بچھے دن کی گزر مکھی لکھائی یوں لکھنی چلیے ہستی۔ اپنی غلطیاں
تھیک کر لیجئے :-

۱. اَگ ہے، پَکا مارا ।

۲. رامرکا، ساہ ساہ آا ।

۳. ہیر ہیر مَگا ।

۴. اماں ! ہار پاا ।

۵. ہس ہس کا، پاا ।

۶. ہیر پاسار سَہ ۔

۷. ساہا کاہ-مکاہ کاہا ہے ۔

۸. ساہا کاہا ہرا ہرا رَگا ۔

۹. ہرم ساہ، مگار مگار آا ۔

۱۰. رام آاسرا رام رام آاہ ۔

⇒ ਟ ਟ ⇒ ਫ ਫ .ਫ
 ⇒ ਝ ਝ ⇒ ਕ ਕ
 ⇒ ਞ ਞ ⇒ ਜ ਜ
 ਜੀ ਇ ਈ ਏ ।

ਏਕੜ ਇਕਰਾਰ ਇੱਟ ਖੜਿਕਾ
 اکرار اٹکھڑکا

ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਰਖਸਾਈ
عيسى مسيح رکھسائیں

ਸਾਡਾ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸਾ, ਕੀ ਝਗੜਾ ਕੀ ਹਾਸਾ । ਕਾਫੀ ਸੌ ਵਾਫੀ
ਹੰਕਾਰਿਆ ਸੌ ਮਾਰਿਆ । ਤਵੇ ਸੁਹਾਗੇ ਇੱਕੋ ਵੱਤ ।
اس کہانی کو گورمکھی میں لکھیے :-

اک سی کاں، تہائیٹا اڈ رہی اسی۔ دھرتی تے اک کھتاں ٹڈکا ویکھدے ارہ اُتر آیا۔ یَر، ٹسکاتاں
ٹٹکیا ہویا اسی۔ ٹسکے اکھیا۔ "کاں! اوے کاں!! تیری قسمت کھوٹی ہے۔ اسی تاں تیرا راہ
ویکھ ویکھدے تھک گئے ہاں۔ اس وقت تاں اک قطرہ دی میرے پاس کھتے رہیلی ہے؟"
کاں اہ اکھ کے اُتھو اڈ گیا۔ "نوں کی خیرات کریں گا؟ تیرے پاس کچھ ہوندے
گا تاں گم سُم پیار بھیں گا۔ کھو کھو شاہ مُفت گیباں مار رہیا ہے۔"

بچھے دن کی گر مٹھی لکھائی پُر مٹی :-

۱. پੂڑا جاک; مੂੰਹ جੱਥ ਪੋ ।
۲. ਰੁੱਪੂ ! ਹੋਰ ਪੂੰ ਮਤ ਪਾ; ਝੁੱਗਾ ਮਤ ਸਾੜ ।
੩. ਗੁੱਥੱਮ-ਗੁੱਥਾ ਮਤ ਹੋ; ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ।
੪. ਗੁੜਾ ਖੰਡ ਹੋਰ ਮਤ ਖਾ; ਤਾਪ ਹੋਊਗਾ ।
੫. ਰੁੱਖਾ ਖਾ, ਮਾੜਾ ਪਾ; ਧਰਮ ਮਤ ਹਾਰ ।
੬. ਉਹ ਥੋਥਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ; ਔਰਤ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ ।
੭. ਉੜਾ ਅੱਖਰ ਔਖਾ ਹੈ; ਹੋਰ ਪਾ ।
੮. ਉਹ ਹੈ ਮੰਗਤਾ, ਮੂਰਖ ਤੇ ਡੂਮ ।
੯. ਸੋਮਾਂ ! ਡੰਡ ਮਤ ਪਾ; ਸ਼ਰਮ ਖਾ ।
੧੦. ਸਤਗੁਰ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਮੰਗ; ਸੁਖ ਮੰਗ ।

ਪਾਛ੍ਹਾਲ ਦਿਨ

ੴ ਦੁ ਦੁ ਦੁ ਦੁ ਦੁ ਦੁ
ੴ ਜ ਜ ਜ ਜ ਜ ਜ

ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਢਿੰਗਰਵਾੜ ਚੋਰੀਚਕਾਰੀ
ਜ਼ੋਰ ਵਾਰੀ ਡਰਵਨਕਰ (ਬਾੜ) ਚੋਰੀ ਚਕਾਰੀ

ਯੱਕਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
ਯੱਕਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਓਏ ਸੁਕੀਆਂ ਤੇ ਸੜੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ !
ਤੇਰੇ ਸਿੱਟੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਸੁਟੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ।
ਤੇਰੇ ਖੇਤ ਉਜੜੇ ਤੇ ਪੁਟੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ।
ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਥਕੇ ਤੇ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਏ :-
ਇੱਕ ਸੀ ਸ਼ਕਾਰੀ - ਅੱਸੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ - ਅੱਸੀ ਦਾ ਤੀਰ ਜਿਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ -
ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ - ਪਰ ਫਿਰ ਤੇ ਸ਼ਕਾਰੀ ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲੀ -
ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ -

ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਡਾ ਪਹਿੰਚਿਆ - ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਗੱਡੇ ਪਹਿੰਚਿਆ -
ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੱਡਾ ਦਿੱਤਾ - ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਗੱਡੇ ਪਹਿੰਚਿਆ -
ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਗੱਡੇ ਪਹਿੰਚਿਆ -
ਅੱਸੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਗੱਡੇ ਪਹਿੰਚਿਆ -

بچھے دن کی کہانی گورکھی میں یوں ہے۔ اپنی بکھائی سے ملا لیجئے :-

ایک سہی کھا، تیرا دیا اوت رھیا سہی ۔ پھرتی تے ایک
بھا مٹکا دےخ کہ اوتھ اوتھ آدیا، پر مٹکا تے دھٹیا
رھیا سہی ۔ مٹکا آدیا—“کھا ! اوتھ کھا !! تیری کھسکتی پھرتی
ہے ۔ اسی تے تیرا رات دےخ دےخ کہ بکھ گھٹے ہاں ۔ ایا دھرت تے
ایک کھرتا دہی مہرے پاس کھبے رھیا ہے ؟”

کھا ایا کہ اوتھ اوتھ گھٹا—“تو کھ بھرت کھرتا ؟
تیرے پاس کھرتا رھےگا تے گھٹا سہی پھرتا رھےگا ۔ بھرتا سہی مھرت
گھٹا مہرے رھیا ہے ۔”

چھپٹا دن

ਪਲਟਨ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਬਣ ਠਣ ਲੁਟ ਪੁਟ
ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੁਣਨੁਣ ਗੁਪਾਲ ਰਣਜੀਤ ਸਤਿਨਾਮ
ਲੁਟ ਪੁਟ ਲੁਟ ਪੁਟ

ਪਲਟਨ ਲੂਣ ਮਿਰਚ ਬਣ ਠਣ ਲੁਟ ਪੁਟ
ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੁਣਨੁਣ ਗੁਪਾਲ ਰਣਜੀਤ ਸਤਿਨਾਮ
ਲੁਟ ਪੁਟ ਲੁਟ ਪੁਟ

ਮਿਠ - ਬੋਲਤਾ ਜੀ ਹਰਿ ਸਾਜਣ ਸੁਆਮੀ ਮੋਰਾ ।

ਹਉ ਸੰਮਲਿ ਥਕੀ ਜੀ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾ ਬੋਲ ਕਉਰਾ ।

اس طیفے کو گور مکھی میں لکھیے :-

اک شاہوکار دی نقدی چور لے گئے۔ جہوں اُس نوں پتہ لگیا تاں گیارہ روپاؤں
"میں لٹیا گیا! اوئے پٹیا گیا۔ میرا سارا کچھ چور لے گئے نے!! میں اُکا لٹیا گیا۔
میری ساری عمر دی کمائی کوئی لے گیلے!! ہائے!! چور پے گئے!!"
اُس ویلے اُس دانو کرکول کھڑا سی۔ شاہوکار دی ہال ہال سُن کے آکھن لگا۔
"بھتہ تاں اُنہاں دے دی کچھ نہیں آؤنا۔"
شاہوکار نے سوال کیتا۔ "کس طرح اُنہاں دے بھتہ کچھ نہیں آؤنا؟"
نوکرنے نے کہیا۔ "کنجیاں تاں میرے کول ہی ہن۔"

بچے دن کی کہانی گورکھی میں پڑے۔

ਇਕ ਸੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਉਸ ਇਕ ਸੂਰ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਜਿਉਂ ਸੂਰ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਵੱਜਿਆ ਉਹ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਇਆ, ਪਰ ਟਪਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਉਪਰ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਡਿਗ ਪਇਆ। ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵੀ ਮਰ ਗਇਆ ਤੇ ਸੂਰ ਵੀ।

ਉਧਰੋਂ ਇਕ ਗਿੱਦੜ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਗਿੱਦੜ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਇਆ ਕਿ "ਕਈ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਜ ਤਾਂ ਧਨਖ ਦੀ ਤੰਦ ਹੀ ਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।"

ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਜਿਉਂ ਤੰਦ ਤੇ ਦੇਂਦ ਮਾਰਿਆ, ਧਨਖ ਦੀ ਕਾਮ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਜੋਰ ਦੀ ਵੱਜੀ ਤੇ ਫਸ ਗਈ।

ਉਹ ਗਿੱਦੜ ਵੀ ਤੜਫ ਤੜਫ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਰ ਗਇਆ।

ساتواں دن

= ३ = ४ ५ ६
 ७ ८ ९ १० ११
 = १२ १३ = १४ १५

ਛਣਕਣਾ ਉਘੜਨਾ ਪਛਾਣਨਾ ਭੰਬੀਰੀ ਭਾਂਬੜ
 جھنکنا اُگھڑنا پہچاننا بھنبیری بھانبر
 ਵਾਂਝ ਸੁਰੰਝ ਭਰਤਸਿੰਘ ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਸੰਵਾਪਣ ਇੰਵਣ
 انجن سنبھاپن چھاپہ خانہ بھگت سنگھ سُرੰگ وانگ

ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਸ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਹਿਮਤ ਦੀ ਅਰਧੰਗੀ ।
 ਪੁਰਸਾਰਥ ਦਾ ਹੜ ਜਦ ਆਵੇ, ਰੋੜ੍ਹ ਖੜੇ ਸਭ ਤੰਗੀ ॥

آج ہی گورمکھی ہندسوں کی لکھائی بھی سیکھ لیجئے :-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

سب ہندسے بغیر قلم اٹھائے ایک ہی بار لکھے جاتے ہیں۔ کہیں کہیں اوپر وقفہ
 صرف سمجھانے کے لئے رکھا گیا ہے۔

[۹] یہ ہندسہ خاص معنوں یعنی ایک کی بجائے ایک اوزکار کو مختلف صورت میں
 لکھنے کے لئے بھی آتا ہے۔ جیسے ۹۴

[۲] یہ ہندسہ گورمکھی عبارت میں دہاں استعمال ہوتا ہے جہاں کسی لفظ کو دوبار پڑھنا ہو

جیسے :- رَٲ رَٲ آٲ = رَٲ ۲ آٲ

تکھیلے دن کا لطیف گورمکھی میں ہیں ہے :-

ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਨਕਦੀ ਚੋਰ ਲੈ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ—“ਮੈਂ ਲੁਟਿਆ ਗਇਆ, ਉਏ ਪੁਟਿਆ ਗਇਆ । ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਚੋਰ ਲੈ ਗਏ ਨੇ ! ਮੈਂ ਉੱਕਾ ਲੁਟਿਆ ਗਇਆ । ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੋਈ ਲੈ ਗਇਆ ਨੇ !! ਚੋਰ ਪੈ ਗਏ !! ”

ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ ਕੋਲ ਖੜਾ ਸੀ । ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ—“ਹਥ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।”

ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ—ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ? ’ ਨੌਕਰ ਨੇ ਆਪਿਆ—“ਕੁੰਜੀਆਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹਨ !”

ਰਾਸ਼ਟਰ ਗੀਤ

ਜਨ ਗਣ ਮਨ ਅਧਿਨਾਯਕ ਜਯ ਹੇ
ਭਾਰਤ ਭਾਗਯ ਵਿਧਾਤਾ
ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਧ ਗੁਜਰਾਤ ਮਰਾਠਾ ਦ੍ਰਾਵਿੜ ਉਤਕਲ ਵੰਗ
ਵਿੰਧਯ ਹਿਮਾਚਲ ਯਮੁਨਾ ਗੰਗਾ
ਉੱਛਲ ਜਲਧਿ-ਤਰੰਗ

ਤਵ ਸੁਭ ਨਾਮੇ ਜਾਗੇ, ਤਵ ਸੁਭ ਆਸ਼ਿਸ ਮਾਂਗੇ
ਗਾਹੇ ਤਵ ਜਯ-ਗਾਥਾ
ਜਨ ਗਣ ਮੰਗਲਦਾਯਕ ਜਯ ਹੇ ਭਾਰਤ ਭਾਗਯ ਵਿਧਾਤਾ
ਜਯ ਹੇ ਜਯ ਹੇ ! ਜਯ ਹੇ . ਜਯ ਜਯ ਹੇ !

یہ مہارت بنگالی میں لکھے اصلی گیت کی لکھاڑ کے مطابق ہے۔ اور نہ پنجابی میں جیسا کہ
ਵਿੰਧਯ, ਭਾਗ ਕੇ ਭਾਗਯ . ਦਾਇਕ ਕੇ ਦਾਯਕ , ਨਾਇਕ ਕੇ ਨਾਯਕ
ਜੇ ਕੇ ਜਯ ਜਯ ਕੇ ਜਲਧਿ ਕੇ ਜਲਧੀ ਕੇ ਜਮਨਾ ਕੇ ਯਮੁਨਾ, ਵਿੰਧ ਕੇ

پنجابی کے قلمی نمونے

چچاپہ خانہ کے حروف زیادہ صاف اور مکمل ہوتے ہیں۔ قلم سے روانی کے ساتھ لکھتے ہوئے کئی طرح کے رد و بدل ذاتی ہنرمندی کے باعث دیکھنے میں آتے ہیں۔ قلم کو یکسوئی چلانے کے باعث بھی حروف کی شکل و صورت میں فرق آ جاتا ہے۔ اسے سمجھنے اور قلمی عبارت پڑھنے سے اس استعداد پیدا کرنے کے لئے یہاں چند نمونے پیش کئے جاتے ہیں۔ ان کا بغور مطالعہ کیجئے۔

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਮਾਜਿ ਕੁਝ ਚੋਖਾ ਹੀ ਵਿਚਲ
 ਗਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤੀ
 ਹੋਈ ਹੈ । ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ
 ਤਾਕਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤਤਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ، ਭੂਏ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
 ਦੋ ਝੋਟਿਆਂ ਦਾ ਭੇੜ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ
 ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ
20.6.67

ਹੈਮਲੈਟ ਦੇ ਕਹਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਂ ਕੁਝ ਚੋਖਾ ਹੀ ਵਿਚਲ
ਗਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤੀ
ਹੋਈ ਹੈ । ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ
ਤਾਕਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤਤਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ، ਭੂਏ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
ਦੋ ਝੋਟਿਆਂ ਦਾ ਭੇੜ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ
ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

-ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

20-6-67

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਖ ਵਿਚ 'ਟ੍ਰੀਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ ਜੋ 'ਦਰਦ' ਨੇ ਆਗਿਆ ਨੇ ਆਗਿਆ ਮੈਂ ਨੇ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਮੁਦਰਾ ਦਰ ਦੇ ਘਾਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਇਹ ਲੇਖ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖੇ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਅਰਗੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਦਨ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਰੀਏ ਥੋੜਾ ਹੈ।

— ਰ. ਲ. ਆਹੂਜਾ

23-1-67

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਖ ਵਿਚ "ਟ੍ਰੀਬਿਊਨ" ਵਿਚ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ ਜੋ 'ਦਰਦ' ਨੇ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ "ਫੁਲਵਾੜੀ" ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਇਹ ਲੇਖ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖੇ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਅਰਗੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਦਨ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਰੀਏ ਥੋੜਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ.
ਹੱਦ ਵਾਦ

ਮੈਂ ਨਿਉਟਨ ਤੇ ਕਲੀਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜਾ
ਦੂਰ ਕਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦਾ
ਫੇਰ ਦੂਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ
ਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ
ਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤੇ ਤੈਹ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਨਿਉਟਨ ਤੇ ਕਲੀਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜਾ
"ਇਹ ਰਸਤੇ ਤੈਹ ਕਰਨੇ ਹਨ"
ਸਵਾਲ ਮੇਰਾ ਹੈ।
ਜਵਾਬ ਵੀ ਮੇਰਾ :
"ਨਹੀਂ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤਰਨੇ ਹਨ।"

ਮ/ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੀਤਮ
25-6-67

ਹੱਦਵਾਦ

ਮੈਂ ਨਿਉਟਨ ਤੇ ਕਲੀਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜਾ
ਦੂਰ ਕਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦਾ
ਫੇਰ ਦੂਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ
ਹੱਦ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ
ਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤੇ ਤੈਹ ਕਰਨੇ ਹਨ।
ਮੈਂ ਨਿਉਟਨ ਤੇ ਕਲੀਦਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜਾ
"ਇਹ ਰਸਤੇ ਤੈਹ ਕਰਨੇ ਹਨ"
ਸਵਾਲ ਮੇਰਾ ਹੈ।

ਜਵਾਬ ਵੀ ਮੇਰਾ :

"ਨਹੀਂ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤਰਨੇ ਹਨ।"

-ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

25-6-67

ਕਲਾ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ,
 ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ
 ਆਪ ਤੋਂ ਬੇਰੁਕੀ ਨਹੀਂ,
 ਕਲਾ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ
 ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ
 ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ
 ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗਣਾ,
 ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ
 ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ
 ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਪੱਸਿਆ (ਤਪਸ)
 ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ

ਕਲਾ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਹਾਨ
 ਸਾਹਿਤ ਮੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਕਲਾ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ
 ਅਰਥ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗਣਾ। ਇਸ
 ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ
 ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

—ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ

22-6-67

ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਹੈ । ਇਹ
 ਦਰਿਆ ਹਿਮਾਲੀਆ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੰਮੀ ਦੌੜ ਲਾ
 ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਛੜ ਕੇ ਮੁੜ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ
 ਕੇਂਦਰ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਠਨ-ਕੋਟ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਕ
 ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਅੰਕ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਵਿਛੜੇ
 ਮਿਤਰ ਇਕ ਵੇਰ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਪਿਛੋਂ ਸਦੀਵੀ ਸੁਆਦ ਮਾਣਨ ਲਈ
 ਘੁਟ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਮਿਠਨ-ਕੋਟ
 ਉਤੇ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਮੁੜ ਸਦੀਵੀ ਮੇਲ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।
 ਮੁੜ ਸਦੀਵੀ ਮੇਲ ੨੧ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ,
 ਮਿਤੀ 17-6-67. ਲਾਲ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਹੈ । ਇਹ
 ਦਰਿਆ ਹਿਮਾਲੀਆ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੰਮੀ ਦੌੜ ਲਾ
 ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਛੜ ਕੇ ਮੁੜ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ
 ਕੇਂਦਰ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਠਨ-ਕੋਟ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਕ
 ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਅੰਕ ਸਹੇਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਵਿਛੜੇ
 ਮਿਤਰ ਇਕ ਵੇਰ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਪਿਛੋਂ ਸਦੀਵੀ ਸੁਆਦ ਮਾਣਨ ਲਈ
 ਘੁਟ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਉਂ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਮਿਠਨ-ਕੋਟ
 ਉਤੇ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਮੁੜ ਸਦੀਵੀ ਮੇਲ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ।

—ਲਾਲ ਸਿੰਘ

17-7-67

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ
ਦਾਤ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ
ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ
ਫਿਲਮ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਛਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕਾਫੀ
ਉਜਲਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ 28-7-87

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਦਾਤ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ
ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਦੇ ਮੋਢੀ ਹਨ।
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।
ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਤੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕਾਫੀ
ਉਜਲਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

—ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਜਿੱਤ ਰਹੀ,
ਹਰ ਨਵੀਂ ਭੀੜਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ
ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਇਆ। ਆਪਣੇ
ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਕਾਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦੁੱਤੀ ਆਤਮ
ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾ
ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਚਰਿੱਤ੍ਰ
ਅਨੂਪਮ ਤੋਂ ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
ਨਿਖਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ।

ਅਤਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਤਮਾ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਜਿੱਤ ਰਹੀ
ਅਤੇ ਹਰ ਨਵੀਂ ਭੀੜਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੀ
ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਇਆ। ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ
ਇਸ ਕਾਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦੁੱਤੀ ਆਤਮ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ ਦੇ
ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ
ਸਿੱਖ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਅਨੂਪਮ ਤੋਂ ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਰੂਪ
ਵਿਚ ਨਿਖਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ।

—ਅਤਰ ਸਿੰਘ

ਕੁੱਝ ਅਰਥ ਜੋ ਕਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨ ਬਣਦੇ
 ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਨੇਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ
 ਤੇਰੀ ਥਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਥਾਵੇਂ
 ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ
 ਇਸ ਜੱਗ ਉਤੇ ਜੀਉਂਦੇ
 ਤੂੰ ਮੈਂ, ਅਰਥ ਤੇ ਬੇਅਰਥ ਤਕ ਦਾ
 ਪੈਂਡਾ ਨਿਤ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ
 ਬਿਨ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਜਾਣਾ
 ਅਪਣੀ ਛਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬੈਠ ਨ ਸਕਦਾ।

28-6-67.

ਵਧੀਆ ਕੌਰ
 ਟਿਵਾਨਾ

ਕੁੱਝ ਅਰਥ ਜੋ ਕਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨ ਬਣਦੇ
 ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਨੇਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ
 ਤੇਰੀ ਥਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਥਾਵੇਂ
 ਤੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ
 ਇਸ ਜੱਗ ਉਤੇ ਜੀਉਂਦੇ
 ਤੂੰ, ਮੈਂ, ਅਰਥ ਤੇ ਬੇਅਰਥ ਤਕ ਦਾ
 ਪੈਂਡਾ ਨਿਤ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ
 ਬਿਨ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਜਾਣਾ
 ਅਪਣੀ ਛਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬੈਠ ਨ ਸਕਦਾ।

28-6-67

—ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਨਾ

ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਭਾਵ ਕਿਸੇ
 ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾਉਣ
 ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ
 ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝ
 ਪਾਉਣਾ; ਪਰ ਜੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ
 ਅਖਾਣ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ
 ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣਾ ਇਕ ਉਚੇਰੀ ਕਲਾ ਹੈ।
 ੨੦-੬-੬੭ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾਉਣ
 ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ : ਆਪਣੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝ
 ਪਾਉਣਾ; ਪਰ ਜੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖਾਣ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ
 ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਖਣਾ ਇਕ ਉਚੇਰੀ ਕਲਾ ਹੈ।

—ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ

20-6-67

۱۔ قواعد زبان

۲۔ تلفظ

۳۔ لغات

پنجابی نحو کے لئے ضروری الفاظ

اگر	جے کر	اوپر	اوپر
اندر سے	اندروں	ایسا	اسیجھا
اندر سے	وچوں	اس طرح	ایسجھ
اس واسطے	ایس لئی	المختصر	مخکدی گال
اضافی	واپس	اور	اتے
اس کے علاوہ	ایس توں فوٹ	اور	ہور
ازحد	اتر	آئندہ	اگوں
ازحد	وچوں	ہم	نال نال
ازاں	والوں	بار بار	بازی-موتی
اب	ہن	بائیں طرف	بہے پاسے
ابھی	ہن	بالکل	نپٹ، کٹ
البتہ	مگر	بجائے	دی ب
اولین	پہلا	بعد میں	مگروں
آخر	فوکڑ	بعد میں	پہلوں
اگرچہ	تو	بعد میں	باعد وچ
آگے	اگے	برائے	لئی
اس پاس	آلے دوالے	نیچ میں	وچ، وچالے
اکیلا	کلا مولا	بھی	وی
ایک ہی جگہ	ایکو ایکو	بلا شک و شبہ	نیرسندھ
اس طرف	ایس وال	بالآخر	فوکڑ
اس وقت	ایس وے	بالآخر	ات وچ
مشرع سے	مخ توں	بغیر	دے بٹا
باہر سے	باهر توں	مخبری	خوشی نال

ਪਾਹਲਾ	ਲੋੜ ਵਜੋਂ
ਪਾਹਲਾ ਈ	ਵਖਰਿਆਂ
ਕਲ	ਆਮ ਕਰਕੇ
ਕੋਲੇ	ਸੁਭਾਉ ਵਜੋਂ
ਮਗਰੋਂ	ਤੁਰਤ
ਪਿਛੋਂ	ਲਗ ਭਗ
ਫਿਰ, ਫੇਰ	ਦਾ, ਦੇ, ਦੀ
ਤਾਂ	ਜੋਖਾ
ਥਲੇ	ਕਿੰਨੇ, ਕਿਤਨੇ
ਤਾਂ	ਕਿਸ ਨੂੰ
ਸੀ, ਸਨ	ਕਿਸ ਵਲ
ਜਦੋਂ ਤਕ	ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਲ
ਜਲਦੀ	ਕਿਵੇਂ
ਜਿਥੇ	ਕੁਝ
ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ	ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ	ਨੂੰ
ਆਪੇ	ਕਿਵੇਂ
ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ	ਕੌਣ
ਦੁਆਰਾ, ਰਾਹੀਂ	ਕਿਉਂ ਜੋ
ਖਵਰੇ	ਕੀਕਣ
ਨਾਲ ਨਾਲ	ਘਟ ਵਧ
ਨਾਲੇ	ਕਦੇ ਕਦੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ	ਕਿਥੇ
ਜੁਗਤ ਨਾਲ	ਕਿਤੇ ਵੀ
ਜਰੂਰੀ, ਅਵਸ਼	ਪਰ

لہذا	ਇਸ ਲਈ	نہایت	ਅਤਿ
مثلاً	ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ	نیز	ਅਤੇ, ਵੀ
میں	ਵਿਚ	اور	ਨਹੀਂ ਤਾਂ
میں سے	ਵਿਚੋਂ	ہرگز	ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ
کرت سے	ਵਲوں	یہاں	ਇਥੇ
نزدیک	ਨੇੜੇ	یا	ਜਾਂ
بسیب	ਦੇ ਕੋਲੋਂ	یوں	ਇੰਜ
نیچے	ਥਲੇ	میں	ਇਵੇਂ
نہیں تو	ਨਹੀਂ ਤਾਂ	یوں ہی	ਐਵੇਂ

پنجابی افعال کی گردانیں

کرنّا (فعل متعدی)	ہوٹّا (فعل لازم)
فعل امر	ہے
تو کّر	ہوے
تو سی کّرے	مّتّ ہو
نہی	مّتّ ہوے
تو مّتّ کّر	ہوواں
تو سی مّتّ کّرے	ہوویاے
ضارع	ہوے
مੈں کّرّاں	ہوے
آسی کّرے	ہوے
تو کّرے	ہوے
تو سی کّرے	ہوے
ؤہ کّرے	ہوے
ؤہ کّرنا	ہوے
مستقبل	ہوے
مੈں کّرّاں گا (-گیا) †	ہوے گا (-گیا)
آسی کّرّاں گے (-گیاں)	ہوے گا (-گیا)
تو کّرے گا (-گیا)	ہوے گا (-گیا)
تو سی کّرے گا (-گیاں)	ہوے گا (-گیا)
ؤہ کّرے گا (-گیا)	ہوے گا (-گیا)
ؤہ کّرنا گے (-گیاں)	ہوے گا (-گیا)

† () کے صیغے

فعل ماضی
میں کر رہا ہا [-دی ہا]

اسی کر رہے ہا [-دیہا ہا]

تو کر رہا ہے [-دی ہے]

توہی کر رہے ہو [-دیہا ہو]

وہ کر رہا ہے [-دی ہے]

وہ کر رہے ہن [-دیہا ہن]

ہو رہا ہا [-دی ہا]

ہو رہے ہا [-دیہا ہا]

ہو رہا ہے [-دی ہے]

ہو رہے ہو [-دیہا ہو]

ہو رہا ہے [-دی ہے]

ہو رہے ہن [-دیہا ہن]

فعل ماضی
میں کر رہا سا [-دی سا]

اسی کر رہے سا [-دیہا سا]

تو کر رہا ہے [-دی ہے]

توہی کر رہے ہو [-دیہا ہو]

وہ کر رہا ہے [-دی ہے]

وہ کر رہے ہن [-دیہا ہن]

ہو رہا سا [-دی سا]

ہو رہے سا [-دیہا سا]

ہو رہا ہے [-دی ہے]

ہو رہے ہو [-دیہا ہو]

ہو رہا ہے [-دی ہے]

ہو رہے ہن [-دیہا ہن]

جہاں سے — جہاں سے.....

میں کر رہا [-دی]

اسی کر رہے [-دیہا]

تو کر رہا [-دی]

توہی کر رہے [-دیہا]

وہ کر رہا [-دیہا]

وہ کر رہے [-دیہا]

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

فعل ماضی
میں کھڑا ہا

اسی کھڑا

تو کھڑا

توہی کھڑا

وہ کھڑا

وہ کھڑے

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

ہو رہا [-دی]

ہو رہے [-دیہا]

ہو

ہو

† کہیں کہیں کر یا کر رہا بھی ہوتے ہیں۔ یہاں نے محدث ہے اس لئے فعل کا فاعل کے ساتھ تعلق نہیں ہے محدث مفعول کے باعث مذکر کا صیغہ فاعلی مذکر اور مؤنث کے لئے یکساں مستعمل ہے ورنہ اس جھٹی کہتی۔ میں جھٹی کہتی ہوگا۔ وغیرہ

پنجابی میں ماضی مطلق کی بناوٹ اردو سے مختلف ہے۔

آیا	آئی	آئی	پیتا	پیا
گایا	گائی	گائی	سیتا	سیا
جیا	جی	جی	رہتا	دھویا
رڑا	رڑی	رڑی	سُتا	سویا
جاگا	جگا	جگا	کھا	کھایا
ڈربا	ڈری	ڈری	بھجیا	بھگا
چھوٹا	چھوٹی	چھوٹی	دیتا	دیا

دیکھا	دیکھی	دیکھی	سوا	سوا
چلا	چلی	چلی	اکھوایا	اکھوایا
چلا	چلی	چلی	ڈرگایا	ڈرگایا
ٹوٹا	ٹوٹی	ٹوٹی	سُٹوٹا	سُٹوٹا
گرا	گری	گری	ڈگ پیا	ڈگ پیا
سوکا	سوکی	سوکی	روپا	روپا
کھڑکایا	کھڑکی	کھڑکی	رہا	رہا
بجایا	بجی	بجی	وہا	وہا

دونوں طرح سے مستعمل :-

بٹھایا	بٹھایا	بٹھایا	گیا	گیا
کھلایا	کھلایا	کھلایا	پایا	پایا

مرکب افعال

- 1- تجھے جانا چاہیے۔
 3- اُنہیں آنا چاہیے۔
 4- وہ ابھی آیا چاہتے ہیں۔
 - 2- میں بری اٹھا نہیں سکتا۔
 ہم دلاں پہنچ نہیں سکے۔
 وہ انگریزی بول نہیں سکتا۔
 - 3- اُنہوں نے سائپ مار ڈالا۔
 آپ نے ملاکیوں توڑ ڈالی؟
 سارا کام آج ہی کر ڈالو۔
 - 4- وہ رو پڑا تھا۔
 یہ گر پڑی تھی۔
 کچھ کچھ دکھائی پڑا تھا۔
 - 5- کتاب پڑھ ڈالو۔
 کتاب ختم کر ڈالو۔
 - 6- اُسے کھیلنے دو۔
 اُسے کھیل لینے دو۔
 مجھے کھیل لینے دو۔
 - 7- ہم کھا چکے تھے۔
 وہ جا چکے ہوں گے۔
 - 8- دکھائی دیتا تھا۔
 سنائی دیتا ہے۔
 تو مجھے آنے نہیں دیتا تھا۔
 - 9- میں بولتا جاتا تھا۔
 وہ لکھتا جاتا تھا۔
 کچھ کچھ سمجھ میں آتا جاتا تھا۔
- 3- اُنہوں نے سائپ مار ڈالا۔
 آپ نے ملاکیوں توڑ ڈالی؟
 سارا کام آج ہی کر ڈالو۔
- 4- وہ رو پڑا تھا۔
 یہ گر پڑی تھی۔
 کچھ کچھ دکھائی پڑا تھا۔
- 5- کتاب پڑھ ڈالو۔
 کتاب ختم کر ڈالو۔
- 6- اُسے کھیلنے دو۔
 اُسے کھیل لینے دو۔
 مجھے کھیل لینے دو۔
- 7- ہم کھا چکے تھے۔
 وہ جا چکے ہوں گے۔
- 8- دکھائی دیتا تھا۔
 سنائی دیتا ہے۔
 تو مجھے آنے نہیں دیتا تھا۔
- 9- میں بولتا جاتا تھا۔
 وہ لکھتا جاتا تھا۔
 کچھ کچھ سمجھ میں آتا جاتا تھا۔
- میں کہے جاتا ہوں، آپ تر 3- اُنہوں نے سائپ مار ڈالا۔
 سارا کام آج ہی کر ڈالو۔
 سُنتے نہیں۔

جیل حجت	ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ	دین دهرم	ਦੀਨ ਧਰਮ
چال ڈھال	ਚਾਲ ਢਾਲ	شرم رحیا	ਲਾਜ ਸਰਮ
کھری کھوٹی	ਖਰੀ ਖੋਟੀ	سادهو فقیر	ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ
نشیست درخاست	ਉਠਣੀ ਬਹਿਣੀ	گور پیر	ਗੁਰ ਪੀਰ
خط پتر	ਚਿੱਠੀ ਪਤ੍ਰੀ	دین دار	ਦਿਨ ਵਾਰ
سانه گانه	ਗੰਢ ਤੋਪਾ	دین دارے	ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ
نام و نشان	ਉਘ ਸੁਘ	دنيا جهان	ਦੁਨੀਆ ਜਹਾਨ
بوابس	ਸੋ ਬੋ	جید بهانه	ਹੀਲਾ ਬਹਾਨਾ
شور و غل	ਰੋਲਾ ਰੱਪਾ	کبر الت	ਕਪੜਾ ਲੱਤਾ
حبسانا پچانسانا	ਲਾਰਾ ਲੱਪਾ	کاغذ پتر	ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ
سہما سہما	ਡੇਡਰ ਬੋਡਰ	رسم در دراج	ਰੀਤ ਰਸਮ
ہکا بکا	ਹੈਰਾਣ ਪ੍ਰਾਣ	لڑکا بالا	ਲੜਕਾ ਬਾਲਾ
کھوٹنک پیٹ کر	ਠੀਆ ਠੱਪਾ	رہی بیٹی	ਧੀ ਧਿਆਣ
چوری چਕاری	ਚੋਰੀ ਚਕਾਰੀ	دکھ در	ਦੁਖ ਦਰਦ
نوبت	ਨਿਤ ਨਵਾਂ	خیر رنایت	ਸੁਖ ਸਾਂਤ
تکچھٹ	ਛੇਕੜ ਬਾਕੜ	پوچھ پریت	ਪੁਛ ਪ੍ਰਤੀਤ
رہا سہا	ਹੂੰਹਦ ਖੂੰਦ	کام کاج	ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ
تباہ و برباد	ਚੌੜ ਚਪਟ	چیل اچانٹ	ਚੇਲਾ ਚਾਟੜਾ
الوپ۔ اوتھل	ਛਾਈ ਮਾਈ	گرد و غبار	ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ
نخل	ਵਿਹਲਾ ਵਾਂਦ	گوراکرکٹ	ਗੰਦ ਮੰਦ
دیکھا سن	ਆਖਿਆ ਵੇਖਿਆ	محنت مزدوری	ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ
پوچھ تاچھ	ਪੁਛਿਆ ਗਿਛਿਆ	چنگا بھلا	ਚੰਗਾ ਭਲਾ
		سنگ ساقی	ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ
		گورنگ دوسر	ਡੰਗਰ ਵੱਡਾ

ٹھنڈا رخ	ٹہڈا جਖ	پیل لاردر	پੀلا ہر دال
تاتیل	توتا تےل	کھلا میدان	رڈا مے دان
کالا سیاہ	کالا سیاہ	کھلا کھلا	خولٹا مہکلا
چٹا سفید	چٹا سفید	پتلا پتنگ	پتلا پتنگ
نیا گورا	نواں نکر	مونا جھوٹا	موتا ہوتا
بڈھا کھوسٹ	بڈھا کھوسٹ	ایک اکیدا	ایک اکیدا
گیلا گیل	گیلا گیل	گہما گہمی	گہما گہمی
سوکھا سوکھا	سوکھا سوکھا	سُن سُن	سُن سُن
میٹھا کھانڈ	میٹھا کھانڈ	بھیر بھیر	بھیر بھیر
کمر لڑا زہر	کمر لڑا زہر	اہل دعیال	اہل دعیال
لال سرخ	لال سرخ		

سجڑے فٹل	ساز بچول	سہڑے فٹل	خوبصورت بچول
سہا کھم	آسان کام	وڈا وپاری	بڑا بینا پری
اُکھی گال	مشکل بات	تیرے سال	تیرے سال
توتا دھپ	گرم دھپ	سوکھی سونڈ	سوکھی سونڈ
بیمار بندا	بیمار آدمی	بھڑی سونڈ	بھڑی سونڈ
لہو کا فٹل	ہکا بچول	چٹا سیپ	سفید سیپ

پتا کرے	معلوم کرے	کیا پتا ہے	کیا پتا ہے
خبر دے	خبر دے	جانتا ہے	جانتا ہے
کیا پتا ہے	کیا پتا ہے	آپ جانتے ہیں	آپ جانتے ہیں
ماتا پتا ہے	ماتا پتا ہے	آپ جانتے ہیں	آپ جانتے ہیں
ایسا معلوم ہوتا ہے	ایسا معلوم ہوتا ہے	آپ جانتے ہیں	آپ جانتے ہیں

ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ..... ਮੁਹੱਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਖਰਬ ਖਰਬੇ ਵਾਲੀ ਹੈ
 ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲੋ ਜ਼ੋਰ ਸੇ ਬੋਲੋ
 ਬਦੋ ਬਦੀ ਲੈਗਿਆ } ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲੈ ਗਿਆ
 ਮੱਲੋ ਜ਼ੋਰੀ ਲੈਗਿਆ }
 ਐਦਕੀ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅੱਖੀਂ ਦਫ਼ੇ ਜਾਵਾਂਗਾ
 ਕਿਤਾਬ ਮੇਜ਼ ਪੁਰ ਕਤਾਬ ਮੇਜ਼ ਪੁਰ
 ਪਈ ਸੀ ਪਈ ਸੀ
 ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ
 ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਵੇਖਿਆ ਹੈ
 ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਚੁਪ ਰਹੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਚੁਪ ਰਹੇ
 ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਉਚਿਤ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਉਚਿਤ ਦਿਸਦਾ ਹੈ
 ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
 ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਵਸੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਵਸੇ
 ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਮੰਨੋ } ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਮੰਨੋ
 ਭਾਵੇਂ ਮੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦਾ
 ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਓ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਓ
 ਖਾਏ ਬਿਨਾ ਕਿਵੇਂ ਖਾਏ ਬਿਨਾ ਕਿਵੇਂ
 ਹੋਵੇਗਾ ਹੋਵੇਗਾ
 ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ
 ਡਿਗ ਪਇਆ ਡਿਗ ਪਇਆ

پنجابی تلفظ

پنجابی زبان کے تلفظ کا مرکز زیادہ تر اوپر کے اگلے دانتوں کے پاس پاس ہے۔ اسی لئے لہجے میں زور اور جوش سا جھلکتا ہے۔ گلے کے پھٹوں کا تناؤ زبان کے پچھلے حصے کو زیادہ چلاتا ہے۔ الفاظ کے آخری حروف علت کی لمبی آوازیں (Long Vowels) تو کافی برقرار ہیں۔ پرچھوٹے اعراب (زیر، زبر اور پیش) کا تلفظ مفقود ہوتا جا رہا ہے۔ اس کے باعث الفاظ کی ابتدائی صورتوں میں فرق پڑ جانا قدرتی امر تھا۔

۱۔ پنجابی لہجے میں سب سے عجیب آواز ہے الفاظ کے درمیان آنے والی (o)۔ 'نہیں' کا تلفظ 'نئی' کی طرح ہے، تحصیل کو بھی پنجابی میں تیل उसील ہی لکھتے ہیں۔ نہانا کو 'نا'، یعنی درمیان میں (a) ایک خاص ٹر کے ساتھ بولتے ہیں۔ گھ، جھ، ڈھ، دھ، بھ کا تلفظ بھی ہائے مخلوط کو ہمزد میں تبدیل کر کے کیا جاتا ہے۔ یعنی گ ا۔ ج ا۔ ڈ ا۔ د ا۔ ب ا کا سا۔ مثلاً :-

گھوڑا	جھوٹا	ڈھول	دھوکھا	بھولا
کو اڑا	جو اٹھا	ٹو اٹل	تو اٹھا	پو اٹا

پہلے ہفتہ کے ساتویں دن کے سبق میں بھی کئی ضروری نکات بیان کئے گئے ہیں۔ انہیں بھی ذہن نشین کر لیجئے گا۔

۲۔ پنجابی میں اردو فارسی کے کئی الفاظ ساکن سے متحرک

صورت میں ادا ہوتے ہیں

فکر	فکر	فکر	زخم	زخم	زخم
بُرت	بُرت	بُرت	مرچ	مرچ	مرچ
دُر	دُر	دُر	شرم	شرم	شرم
وَقْت	وَقْت	وَقْت	تدر	تدر	تدر
تَحْتَ	تَحْتَ	تَحْتَ	فصل	فصل	فصل
گرم	گرم	گرم	تبصر	تبصر	تبصر
نرم	نرم	نرم	چرخ	چرخ	چرخ
عشق	عشق	عشق	روست	روست	روست
رحم	رحم	رحم	سُست	سُست	سُست
رسم	رسم	رسم	قبر	قبر	قبر

۳- اردو پنجابی کے کئی الفاظ میں صرف حروف علت کی لمبائی چھوٹائی کا فرق ہے پنجابی میں [آ] کی بجائے [ا] ، [ای] کی بجائے [را] اور او کی بجائے [اُ] کی آواز کے باعث تشدید کا استعمال بھی ضروری ہو گیا ہے۔

آم	اُمب	اُنب
کام	کَم	کَم
چام	چَم	چَم
مانقا	مَٹھا	مَٹھا
آدھا	اُٹھا	اُٹھا
کھانڈ	کھنڈ	کھنڈ
ساس	سَس	سَس
سانپ	سَپ	سَپ
سامان	سا مان	سا مان
آسمان	اَس مان	اَس مان
آشنا	اَس نا	اَس نا
چاٹنا	چَٹ نا	چَٹ نا
لامتھ	لَٹھ	لَٹھ
آگ	اُگ	اُگ
آج	اُج	اُج
آٹھ	اُٹھ	اُٹھ
آک	اُک	اُک
ٹانگ	ٹَگ	ٹَگ
لات	لَٹ	لَٹ
کھال	کھَل	کھَل
گاڑی	گاڑی	گاڑی
نیم	نِیم	نِیم
کیل	کِیل	کِیل
گیدڑ	گِیدڑ	گِیدڑ
بیچے	بِیچے	بِیچے
ایڑی	اِڑی	اِڑی
تیکنا	تِیکنا	تِیکنا
پیٹھ	پِٹھ	پِٹھ
سیپ	سِپ	سِپ
سینگ	سِنگ	سِنگ
یکھنا	یِکھنا	یِکھنا
بھیکا	بھِیکا	بھِیکا
کیکر	کِیکر	کِیکر
میٹھا	مِٹھا	مِٹھا
چیکڑ	چِیکڑ	چِیکڑ
چھینا	چھِینا	چھِینا
ٹیکا	ٹِیکا	ٹِیکا
ریچھ	رِیچھ	رِیچھ
بیٹھ	بِیٹھ	بِیٹھ
بیچ	بِیچ	بِیچ

ਭੰਗ ਭੰਗ ਭੰਗ
 ਬਾਦ ਬਾਦ ਬਾਦ
 ਲਾਣਾ ਲਾਣਾ ਲਾਣਾ
 ਮੰਗਣਾ ਮੰਗਣਾ ਮੰਗਣਾ
 ਪੱਗ ਪੱਗ ਪੱਗ
 ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ
 ਭੰਡ ਭੰਡ ਭੰਡ
 ਮੱਟ ਮੱਟ ਮੱਟ
 ਛੱਜ ਛੱਜ ਛੱਜ
 ਜੱਟ ਜੱਟ ਜੱਟ
 ਝੱਗ ਝੱਗ ਝੱਗ
 ਕੰਨ ਕੰਨ ਕੰਨ
 ਥੱਪਣਾ ਥੱਪਣਾ ਥੱਪਣਾ
 ਨਾਰਾਜ਼ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਾਰਾਜ਼
 ਪਾਯਾਮਾ ਪਾਯਾਮਾ ਪਾਯਾਮਾ
 ਪੱਠਾ ਪੱਠਾ ਪੱਠਾ
 ਮੰਗਣਾ ਮੰਗਣਾ ਮੰਗਣਾ
 ਮੰਨਣਾ ਮੰਨਣਾ ਮੰਨਣਾ
 ਰਖੜੀ ਰਖੜੀ ਰਖੜੀ
 ਮੁੱਲ ਮੁੱਲ ਮੁੱਲ
 ਕੁੱਖ ਕੁੱਖ ਕੁੱਖ
 ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ
 ਮੁੰਗ ਮੁੰਗ ਮੁੰਗ
 ਟੁੱਟਣਾ ਟੁੱਟਣਾ ਟੁੱਟਣਾ

ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ
 ਟੁੱਬਣਾ ਟੁੱਬਣਾ ਟੁੱਬਣਾ
 ਭੁੱਖਾ ਭੁੱਖਾ ਭੁੱਖਾ
 ਮੁੱਛ ਮੁੱਛ ਮੁੱਛ
 ਥੁੱਕ ਥੁੱਕ ਥੁੱਕ
 ਪੁਛਣਾ ਪੁਛਣਾ ਪੁਛਣਾ
 ਧੁੱਪ ਧੁੱਪ ਧੁੱਪ
 ਭੁੱਲ ਭੁੱਲ ਭੁੱਲ
 ਮੁੱਜ ਮੁੱਜ ਮੁੱਜ
 ਮੁੱਠਣਾ ਮੁੱਠਣਾ ਮੁੱਠਣਾ
 ਰੁੱਖਾ ਰੁੱਖਾ ਰੁੱਖਾ
 ਸੈਦ ਸੈਦ ਸੈਦ
 ਸਕੈਤ ਸਕੈਤ ਸਕੈਤ
 ਵਲੈਤ ਵਲੈਤ ਵਲੈਤ
 ਲੈਕ ਲੈਕ ਲੈਕ
 ਮੁਲੈਮ ਮੁਲੈਮ ਮੁਲੈਮ
 ਉੱਨ ਉੱਨ ਉੱਨ
 ਰੁਮਾਲ ਰੁਮਾਲ ਰੁਮਾਲ
 ਸੁੱਘਣਾ ਸੁੱਘਣਾ ਸੁੱਘਣਾ
 ਸੁੱਡੀ ਸੁੱਡੀ ਸੁੱਡੀ
 ਸੁੱਕਣਾ ਸੁੱਕਣਾ ਸੁੱਕਣਾ
 ਕੁੱਜਾ ਕੁੱਜਾ ਕੁੱਜਾ
 ਬੁੱਢਾ ਬੁੱਢਾ ਬੁੱਢਾ
 ਗੁਜਰ ਗੁਜਰ ਗੁਜਰ

گدڑ	گور	گور	نیں	نہ	نہ
گھنڈ	گھنڈ	گھنڈ	لہٹ	ڈھٹ	ڈھٹ
چھٹنا	چھٹنا	چھٹنا	ریت	ریت	ریت
کھٹ	کھٹ	کھٹ	پتل	پتل	پتل
گھٹنا	گھٹنا	گھٹنا	پتل	پتل	پتل
مٹھ	مٹھ	مٹھ	تیر	تیر	تیر
لٹ	لٹ	لٹ	لہ	لہ	لہ
سور	سور	سور	لپٹا	لپٹا	لپٹا

نُون غنّہ

۱۲۔ اردو کے کچھ الفاظ میں نُون غنّہ کا نالو استعمال ہوتا ہے جبکہ پنجابی الفاظ اپ بھاشا کے پُرانے الفاظ کی شکل و صورت کو برقرار رکھے ہوئے ہیں :-

ہونٹ	ہونٹ	ہونٹ	ہونٹ	ہونٹ	ہونٹ
سناچا	سناچا	سناچا	سناچا	سناچا	سناچا
مونڈھا	مونڈھا	مونڈھا	مونڈھا	مونڈھا	مونڈھا
سینکا	سینکا	سینکا	سینکا	سینکا	سینکا
پنکھا	پنکھا	پنکھا	پنکھا	پنکھا	پنکھا
جانچ	جانچ	جانچ	جانچ	جانچ	جانچ
چھینک	چھینک	چھینک	چھینک	چھینک	چھینک
چھینٹ	چھینٹ	چھینٹ	چھینٹ	چھینٹ	چھینٹ
چھینکا	چھینکا	چھینکا	چھینکا	چھینکا	چھینکا
جھوک	جھوک	جھوک	جھوک	جھوک	جھوک
گھونٹ	گھونٹ	گھونٹ	گھونٹ	گھونٹ	گھونٹ
بھونک	بھونک	بھونک	بھونک	بھونک	بھونک
دانتی	دانتی	دانتی	دانتی	دانتی	دانتی
پساری	پساری	پساری	پساری	پساری	پساری

اردو پنجابی میں کئی لفظوں میں ف التو نون غنہ بھی مستعمل ہے۔

ہوسلا	سونسلا	خوسلا
مُلا	ملاں	ملا
چوک	چونک	چوک
رہ	روں	رو
روسی > رہ	روں	روئی
پاں	پانڈھا	پارھا
تو	توں	تو

۵۔ ن اور ٹ دو الگ آوازیں پنجابی میں موجود ہیں۔ اردو کے کئی الفاظ میں 'ن' ہے لیکن پنجابی میں 'ٹ' ہے۔

کٹ (کان) ز کٹ کن (دڑ) ز کاٹا (سرکٹا)
کاٹا (کٹا-یک چشم) ز پاٹا (تبول) ز پاٹا (پاٹا) وغیرہ

کھانا	کھک	اٹا	اٹا
کہانی	کنک	ان جان	گھنا وغیرہ

مصادر میں اردو کے [نا] کی بجائے پنجابی میں [نہا] بولا جاتا ہے۔

کھانا ر پینا ر روٹا دھوٹا وغیرہ

ਵੇਚਣਾ	بيچنا	ਵਿਛੜਨਾ	بچھڑنا
ਵਿਛਾਉਣਾ	بچھانا	ਵਿਆਹ	بياه
ਵਸਣਾ	بشنا	ਵੇਲ	بيل
ਵਿਘਾ	بيگھ	ਵੇਲਣਾ	بيلنا
ਵਿਸ	بس	ਵਪਾਰ	بيوپار
ਵੱਟੀ	بٹی	ਵਧਾਈ	بدمعائی
ਵੇਡਣਾ	بانٹ	ਵਾਦਾਮ	بادام
ਵਹਾਉਣਾ	بهانا	ਵਾਲੀਆਂ	باليان
ਵਣਜਾਰਾ	بنجار	ਵਿਛੁ	بچھيو
ਵਛੇਰਾ	بچھيرا	ਵੇਸਣ	بين
ਵੱਛਾ	بچھڑا	ਵਾਲ	بال
ਵਰ੍ਹਾ	برس	ਵਰਤਾਵਾ	برتاؤ
ਵਸਣਾ	برشنا	ਵਾਗ	باگ
ਵਲ	بل	ਵਿਚਾਰਾ	بيچارا
ਵਾਚਣਾ	بانچنا	ਵਿਚਾਰ	بيچار
ਵਾਟ	باٹ	ਵਿਗਾੜ	بيگاڑ
ਵਾੜਾ	بارہ	ਵਾਰੀ	باری
ਵਾੜੀ	باری	ਵਿਕਾਉ	بيکاؤ
ਵਾਣ	بان	ਵਿਸਾਖ	بساک
ਵਿਗਾਰ	بيکار	ਵੱਟਾ	بٹا

ਵਿਆਜ ਜਾ

ਵਾੜ ਜਾ

ਵਿਚ ਜਾ

ਵਿਸਰਨਾ ਜਾ

ਵੈਰੀ ਜਾ

ਵੱਡਾ ਜਾ

ਵਡਿਆਈ ਜਾ

ਵਧਨਾ ਜਾ

ਵਰਤ ਜਾ

لغات

اسباق میں مستعمل پنجابی الفاظ کے معانی

ਉਠ = اُٹھ = اُٹ
 ਓਸ = اوس = اس
 ਵਿਅੰਜਨ = حروفِ صمیح

ਸੁਣ = سُن = سُن

ਸੁਭ = ਸੁਭੇ = مُبارک

ਓਹ = اوہ = وہ

ਉਹ = اُہ = رُہ

ਤੂੰ = ਤُوں = تو

ਬਣ = بُن = بن

ਸਭ = ਸੱਭ = سب

ਕੁਝ = ਕُਝ = کچھ

ਪੁਛ = ਪੁੱਛ = پوچھ

ਝੂਠ = ਝੂਠ = جھوٹ

ਚੁਪ = ਚੁੱਪ = چُوس

ਹੁਣ = ਹُن = اب

ਹੋਰ = ਹੋਰ = اور

ਮੂਰਖ = ਮੂਰਕ = بدقول

ਜਾਣਾ = جانا

ਖਾਣਾ = کھانا

پہلا مضمت

1.1 پہلا دن

ਅਕ = اک = اک

ਅਗ = اک = اک

ਅਮ = ام = آم (انب)

ਅਜ = آج = آج

آن جل = آب درانہ

1.2 دوسرا دن

ਹਸ = ہس = مہنس (ہنسنا)

ਮਟ = مٹ = مٹ

ਜਟ = جٹ = جٹ

1.3 تیسرا دن

ਅਚਰਜ = ਅچرج = حیرت

ਅਜਕਲ = آج کل = آج کل

ਧੜਕਣ = دھڑکن = دھڑکن

ਵਲਛਲ = دل جھਿਲ = مکرزيب

ਦਸ = دس = بتا

1.4 چوتھا دن

ਸੂਰ = سور = حروفِ علت

ਉਤ = اُت = بدقول - ستراتی

1.5 پانچواں دن

۱۲ = اُتے = اُترے

بہہ = بیٹھ

گیا = گیا

۱۳ = اُترے = اُتر

سچڑے = سوچے

وچارہ = بیچارہ

دبیا = دبا

سوچدیاں = سوچتے ہوئے

ہنس پڑا = ہنس پڑا

نڑے = کو

کہیں = کہتے

اڑے = اڑے

توں = تو

لے آئے = لے آئے

کچا ہویا = جھینپا

اُتھوں = اُٹھوں

نہٹ گیا = بھاگ گیا

یہ لفظ گائیڈا بھی لکھا جاتا

ہے، جو اردو تلفظ کے نزدیک ہے

لفظ بھگ کو بھگ اور

بھگ کو بھگ بھی لکھتے ہیں

اک = اک

اگ = اگ

اٹھ = اٹھ

آکھ = کہہ

کاٹا = کاٹا

ایرا = بنیاد

اڈترا = لالہ

اڈکھ = تکلیف

کوٹا = کڑا

کوٹ = کون

لُبھ = ریانت کر

بھٹیرا = بڑا

ہُن = اب

چھک = پینا، کھانا

1.6 چھٹا دن

مسیت = مسجد

سُنہیا = سندھیہ - پیغام

سی = سہا

اڈ = اڈ

وچ = میں، بیچ

رہا = رہا

کررا = کرتا

سینگ = سینگ

ਸਾਤ੍ਵਾਲ ਧਨ 1.7	ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ	ਜਾਨਦਾ ਮਾਂ = ਜਾਨਾ ਮਾਂ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ = ਸਵਾਲ	ਬੋਲਿਆ	ਬੋਲਿਆ = ਬੋਲਾ
ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ	ਉਏ	ਉਏ = ਉਠੇ = ਆਏ
ਸ੍ਵਾਧੀਨ	ਜਰਾ ਕੁ	ਜਰਾ ਕੁ = ਖਰਾਕੁ = ਫਰਸਾ
ਸ੍ਵੈ ਭਰੋਸਾ	ਗਲਾਂ	ਗਲਾਂ = ਗਲਾਂ = ਬਾਤਾਂ
ਬੰਨ੍ਹ	ਅਸਮਾਨ	ਅਸਮਾਨ = ਅਸਮਾਨ
ਖੁਲ੍ਹ	ਤੋਂ ਵੀ	ਤੋਂ ਵੀ = ਤੋਂ ਵੀ = ਸੇ ਵੀ
ਰਿਨ੍ਹ	ਵਡੀਆਂ	ਵਡੀਆਂ = ਵਡੀਆਂ = ਵਡੀਆਂ
ਚੜ੍ਹ	ਕੀ	ਕੀ = ਕੀ
ਰੁੜ੍ਹ	ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ	ਸਮਝਦਾ ਮਾਂ = ਸਮਝਦਾ ਮਾਂ
ਕਾੜ੍ਹ	ਜਿਵੇਂ	ਜਿਵੇਂ = ਜਿਵੇਂ = ਜਿਵੇਂ
ਚਿੰਨ੍ਹ	ਤੈਨੂੰ	ਤੈਨੂੰ = ਤੈਨੂੰ = ਤੈਨੂੰ
ਤਰ੍ਹਾਂ	ਉਪਰ	ਉਪਰ = ਉਪਰ = ਉਪਰ
ਅਨ੍ਹੇਰਾ	ਨਚ	ਨਚ = ਨਚ = ਨਚ
ਧੰਨ	ਆਪਣੇ	ਆਪਣੇ = ਆਪਣੇ = ਆਪਣੇ
ਕੰਮ	ਪਿਓ	ਪਿਓ = ਪਿਓ = ਪਿਓ
ਦਖਣ	ਇਥੇ	ਇਥੇ = ਇਥੇ = ਇਥੇ
		ਦੁਸਰਾ ਮਫ਼ਤੇ

ਤਾਂ	ਤਾਂ = ਤਾਂ
ਇੰਜ	ਇੰਜ = ਇੰਜ
ਜਾਪਦਾ	ਜਾਪਦਾ = ਜਾਪਦਾ
ਨਾਲ	ਨਾਲ = ਨਾਲ
ਜੇ	ਜੇ = ਜੇ
ਤੈਨੂੰ	ਤੈਨੂੰ = ਤੈਨੂੰ
ਪੀੜ	ਪੀੜ = ਪੀੜ
ਹੋਂਦੀ ਹੋਵੇ	ਹੋਂਦੀ ਹੋਵੇ = ਹੋਂਦੀ ਹੋਵੇ

2.1 ਪੇਹਲਾ ਧਨ
ਹਸ ਹਸ ਹਸ ਮੈਂ ਮੈਂ = ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰ

2.2 ਦੁਸਰਾ ਧਨ
ਹਥ
ਖਸਮਾਂ ਖਾਧਾ
ਜੇ ਮਾਕੌਨ ਨੇ
ਕਹਾ ਲਿਆ ਹੋ -
(ਇਕ ਧਰਮ ਦੀ ਗਲ)

پکھا = پکھا	پکھا	پکھا = پکھا	پکھا
منگ = مانگ	منگ	منگ = مانگ	منگ
پا = پا	پا	پا = پا	پا
سوں = سوجا	سوں	سوں = سوجا	سوں
مگر مگر = مگر مگر	مگر مگر	مگر مگر = مگر مگر	مگر مگر
آکھ = کہہ	آکھ	آکھ = کہہ	آکھ
تیسرا دن 2.3	تیسرا دن	تیسرا دن = تیسرا دن	تیسرا دن
اڈ = اڈ	اڈ	اڈ = اڈ	اڈ
مٹھا = مٹھا	مٹھا	مٹھا = مٹھا	مٹھا
ساڑ = جلا	ساڑ	ساڑ = جلا	ساڑ
سندھ = شانہ	سندھ	سندھ = شانہ	سندھ
پڈ = پڈ	پڈ	پڈ = پڈ	پڈ
مٹھ پاڑ = باتونی	مٹھ پاڑ	مٹھ پاڑ = باتونی	مٹھ پاڑ
دھوڑ = دھوڑ	دھوڑ	دھوڑ = دھوڑ	دھوڑ
جھگا = گھر	جھگا	جھگا = گھر	جھگا
ساڑ = جلا	ساڑ	ساڑ = جلا	ساڑ
کھنڈ = کھنڈ	کھنڈ	کھنڈ = کھنڈ	کھنڈ
تاپ = بخار	تاپ	تاپ = بخار	تاپ
ہو ادگا = ہوئے گا	ہو ادگا	ہو ادگا = ہوئے گا	ہو ادگا
رکھا = روکھا	رکھا	رکھا = روکھا	رکھا
مارا = معمولی	مارا	مارا = معمولی	مارا
تے = اور	تے	تے = اور	تے
ڈنڈ = شور	ڈنڈ	ڈنڈ = شور	ڈنڈ
چوتھا دن 2.4	چوتھا دن	چوتھا دن = چوتھا دن	چوتھا دن
رکھ سائیں = خدا حافظ	رکھ سائیں	رکھ سائیں = خدا حافظ	رکھ سائیں
(لیکن یہ کلمہ الوداعی نہیں)	(لیکن یہ کلمہ الوداعی نہیں)	(لیکن یہ کلمہ الوداعی نہیں)	(لیکن یہ کلمہ الوداعی نہیں)

2.6 چھٹا دن

لُون = نوَن (نمک)	لُٹ	سُتے = خوشے	سیتے
کدے = کجی	کدے	پیراں چہ = پاؤں میں	پیراں'چ
کوڑا = کوڑوا	کوڑا	مُٹے = اکھڑے ہوئے	پوٹے
دی = کی	دی	دسدرے = دکھائی دیتے ہیں	دیسدے
جدوں = جب	جدوں	ٹٹے ہوئے = ٹوٹے ہوئے	ٹوٹے ہوئے
اُس نوں = اُس کو	اُس نوں	سی = سقا	سی
لگیا = لگا	لگیا	سور = سور	سور
رولا پاؤں = شور مچانے	رولا پاؤں	جیسے ہی = جوں ہی	جیسے ہی
مُٹیا = اکھڑا	مُٹیا	وجیا = بجا	وجیا
لے گئے (من) = لے گئے ہیں	لے گئے	ٹپیا = اُچھلا	ٹپیا
اکا = بائکل	اکا	اُپر = اُپر	اُپر
ویلے = وقت	ویلے	ڈگ پیا = گمر پڑا	ڈگ پیا
دا = کا	دا	وی = بھی	وی
کول = پاس	کول	گڈر = گڈر	گڈر
ہال ہال = ہال	ہال ہال	پہنچیا = پہنچا	پہنچیا
آکھڑ لگا = کہنے لگا	آکھڑ لگا	دروں = دروں	دروں
ہتھ = ہتھ	ہتھ	دھنک = دھنک	دھنک
کیا = کیا	کیا	کھاؤندا ہاں = کھاتا ہوں	کھاؤندا ہاں

2.7 ساتواں دن

بھانڈر = الاؤ	بھانڈر	جیوں = جوں ہی	جیوں
بھانڈنا = پہچاننا	بھانڈنا	تند = تانت	تند
اکھڑنا = نکھڑنا	اکھڑنا	دند = دانت	دند
چھنکنا = محض چھنا	چھنکنا	وچ = وچ	وچ
سجھنا = پہچانا جانا	سجھنا	چپس گئی = چپس گئی	چپس گئی
		تڑپ = تڑپ	تڑپ

ਸੁਰੰਗ	ਸੁਰੰਗ = ਸੁਰੰਗ	ਹੜ	ਨੈਰ = ਸਿਲਾਬ
ਵਾਛ	ਵਾਛ = ਕਾਮਨ	ਜਦ	ਜਦ = ਜਬ
ਅਰਧੇਗੀ	ਅਰਧੇਗੀ = ਸਾਫ਼ੀ - ਅਸੀ	ਖੜੇ	ਖੜੇ ਰੁੜ੍ਹ ਕਰੇ = ਬਹਾਲੇ ਜਲੇ
ਪੁਰਸਾਰਥ	ਪੁਰਸਾਰਥ = ਮੁਰਾਨੀ		

ਗਿਣਤੀ ਕਿੱਥੀ

੧. ਇਕ	੧-੧	੨੪. ਚੋਵੀ	੨੪-੨੪
੨. ਦੋ	੨-੨	੨੫. ਪੱਚੀ	੨੫-੨੫
੩. ਤਿੰਨ	੩-੩	੨੬. ਛੱਬੀ	੨੬-੨੬
੪. ਚਾਰ	੪-੪	੨੭. ਸਤਾਈ	੨੭-੨੭
੫. ਪੰਜ	੫-੫	੨੮. ਅਠਾਈ	੨੮-੨੮
੬. ਛੇ	੬-੬	੨੯. ਉਨੱਤੀ	੨੯-੨੯
੭. ਸੱਤ	੭-੭	੩੦. ਤੀਹ	੩੦-੩੦
੮. ਅੱਠ	੮-੮	੩੧. ਇਕੱਤੀ	੩੧-੩੧
੯. ਨੌਂ	੯-੯	੩੨. ਬੱਤੀ	੩੨-੩੨
੧੦. ਦਸ, ਦਾਹ	੧੦-੧੦	੩੩. ਤੇਤੀ	੩੩-੩੩
੧੧. ਯਾਰਾਂ	੧੧-੧੧	੩੪. ਚੌਤੀ	੩੪-੩੪
੧੨. ਬਾਰਾਂ	੧੨-੧੨	੩੫. ਪੈਂਤੀ	੩੫-੩੫
੧੩. ਤੇਰਾਂ	੧੩-੧੩	੩੬. ਛੱਤੀ	੩੬-੩੬
੧੪. ਚਉਦਾਂ	੧੪-੧੪	੩੭. ਸੈਂਤੀ	੩੭-੩੭
੧੫. ਪੰਦਰਾਂ	੧੫-੧੫	੩੮. ਅਠੱਤੀ	੩੮-੩੮
੧੬. ਸੋਲਾਂ	੧੬-੧੬	੩੯. ਉਨਤਾਲੀ	੩੯-੩੯
੧੭. ਸਤਾਰਾਂ	੧੭-੧੭	੪੦. ਚਾਲੀ	੪੦-੪੦
੧੮. ਅਠਾਰਾਂ	੧੮-੧੮	੪੧. ਇਕਤਾਲੀ	੪੧-੪੧
੧੯. ਉੱਨੀ	੧੯-੧੯	੪੨. ਬਿਤਾਲੀ	੪੨-੪੨
੨੦. ਵੀਹ	੨੦-੨੦	੪੩. ਤ੍ਰਿਤਾਲੀ	੪੩-੪੩
੨੧. ਇੱਕੀ	੨੧-੨੧	੪੪. ਚੁਤਾਲੀ	੪੪-੪੪
੨੨. ਬਾਈ	੨੨-੨੨	੪੫. ਪੰਚਤਾਲੀ	੪੫-੪੫
੨੩. ਤੇਈ	੨੩-੨੩	੪੬. ਛਿਤਾਲੀ	੪੬-੪੬

 CamScanner

ਸਤਵਾਂ	ਸਾਤਵਾਂ	ਪਹਿਲਾ	ਪੈਲਾ
ਅਠਵਾਂ	ਅੱਠਵਾਂ	ਦੂਜਾ	ਦੂਜਾ
ਨੌਵਾਂ	ਨੌਵਾਂ	ਤੀਜਾ	ਤੀਜਾ
ਦਸਵਾਂ	ਦਸਵਾਂ	ਚੌਥਾ	ਚੌਥਾ
ਯਾਰਵਾਂ	ਯਾਰਵਾਂ	ਪੰਜਵਾਂ	ਪੰਜਵਾਂ
ਫਿਰ	ਫਿਰ	ਛੇਵਾਂ	ਛੇਵਾਂ

੩ ਪੋਣਾ ੧ ਅਧਾ; ੧ ਪਾਈਆ; ੧੧ ਸਵਾ ਚਾਰ

1½ ਡੇਢ 1¾ ਪੋਣੇ ਦੋ

ਕੁਝ ਵੇਲੇ ਨੇ ਨੇ ਵੱਜੇ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁਝ ਹਨ — ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਪਾਏ ਪੂਰੇ
 ਪੂਰੇ ਪੰਜ — ਸੋਧੀ ਸਵਾ ਤਿੰਨ ਸੋਧੀ — ਦਿਰ ਹੋਗੀ ਹੈ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —
 ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ — ਸ਼ਾਮੀਂ ਆਈਂ —

ਦਿਨ

ਆਦਿਤਯਵਾਰ, ਰਵਿਵਾਰ
ਸੋਮਵਾਰ,
ਮੰਗਲਵਾਰ,
ਬੁਢਵਾਰ
ਗੁਰੁਵਾਰ, ਵੀਰਵਾਰ
ਬ੍ਰਹਸਪਤਿਵਾਰ, ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ
ਸ਼ਨਿਵਾਰ

ਐਤਵਾਰ
ਸੋਮਵਾਰ (ਸੋਮਵਾਰ)
ਮੰਗਲਵਾਰ (ਮੰਗਲਵਾਰ)
ਬੁਧਵਾਰ (ਬੁਧਵਾਰ)
ਵੀਰਵਾਰ (ਵੀਰਵਾਰ)
ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ (ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ)
ਸ਼ਨਿਵਾਰ (ਸ਼ਨਿਵਾਰ)
(ਬਾਰ)

ਮਹੀਨੇ

ਮਾਰਚ
ਅਪ੍ਰੈਲ
ਮਈ
ਜੂਨ
ਜੁਲਾਈ
ਅਗਸਤ
ਸਿਤੰਬਰ
ਅਕਤੂਬਰ
ਨਵੰਬਰ
ਦਿਸੰਬਰ
ਜਨਵਰੀ
ਫਰਵਰੀ

ਚੇਤ
ਵਿਸਾਖ
ਜੇਠ
ਹਾੜ
ਸਾਵਣ
ਭਾਦੋਂ
ਅਸ਼ੂ
ਕੱਤੇ
ਮੱਘਰ
ਪੋਹ
ਮਾਘ
ਫੱਗਣ

کچھ ادبی اصطلاحات

نئی کھڑی	چھوٹی	نکس	خدا
پڑائی	پند	پیکر	پس منظر
کھڑی	آزاد	دیس	نگاہ
کھڑی	مشاعرہ	پما	شبیہ
پکڑ	اشاعت	رپک	تمثیل - استعارہ
پکڑ	ناشر	گد پد	نظم و نثر
آپ	اعتراض	کرتا، لکھ	مصنف
پڑائی	رد عمل	کھڑی	عرض
مٹائی	نفسیات	پس	تحقیق
رہا	رومانی	آلہ	تنقید
کھڑی		سہا	تہضرہ
پڑائی	کردار نگاری	آلہ	نقاد
کھڑی		کرتا، کھڑی	تقریر
سہا	گفتگو	کھڑی	شاعری
کھڑی	دیباچہ	کھڑی	شاعر
سہا	عنوان - سرخی	کرتا	نثر نگار
سہا		گد	
سہا	اختصار	کھڑی	طالب علم
کھڑی	تواضع زبان	پس، کھڑی	محقق
کھڑی	طبع زار	کھڑی	مقابلہ و موازنہ
کھڑی	جدت	سہا	موسیقی
کھڑی	طرز نگارش	سہا	موسیقی
کھڑی	مقبول عوام	کھڑی	تصور و تخیل

اُردو-پنجابی

کامشترکہ ذخیرۃ الفاظ

ਸਾਂਝਾ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ

ਉਸਤਾਦ	استاد	ਅਚੰਡਾ	اچنبجا
ਉਸ	اس	ਅੱਛਾ	اچھا
ਉਂਗਲੀ	انگلی	ਅਛੂਤ	اچھوت
ਉਛਲਨਾ	اچھلنا	ਅਟਕਲ	انکل
ਉਜਾੜ	اجار	ਅਟਾਰੀ	اماری
ਉਠਣਾ	اٹھنا	ਅਠਾਸੀ	اٹھاسی
ਉਤਰਨਾ	اترنا	ਅੱਡਾ	اڈا
ਉਭਰਨਾ	اُبھرنا	ਅਣੇਖਾ	انوکھا
ਉਮੀਦ	امید	ਅੰਤੜੀ	انتردی
ਉਲਟਾ	الٹا	ਅਦਰਕ	ادرک
ਉੱਲੂ	الو	ਅਧੇੜ	ادھیر
ਉੱਘਣਾ	اُڳھنا	ਅਨਾਜ	اناج
ਉੱਟ-ਪਟਾਂਗ	اُٹ پٹانگ	ਅਨਾਰ	انار
ਉੱਠ	اُٹ	ਅਬਰਕ	ابرک
ਉੱਤ	اُت	ਅਪਣਾ	اپنا
ਉੱਟ	اُٹ	ਅਪੀਲ	اپیل
ਅਸਤਬਲ	امطبل	ਅਫਸੋਸ	افسوس
ਅਸਰ	اثر	ਅਫਾਰਾ	افکار
ਅਸੂਲ	اسول	ਅਫੀਮ	افیم
ਅਕੈਲਾ	اکيلا	ਅਮ੍ਰਿਤ	امرت
ਅਖਬਾਰ	اخبار	ਅਰਮਾਨ	ارمان
ਅਗਲਾ	اگلا	ਅਲਬੇਲਾ	البیلا
ਅਜਗਰ	اجگر (اثر)	ਅੜਨਾ	اڑنا
ਅਚਾਰ	آچار		

ਅੰਗੀਠੀ	انگيٲٲي	ਇਕਰਾਰ	اقرار
ਅੰਗੂਠੀ	انگوتٲي	ਇੰਤਜ਼ਾਮ	انتظام
ਅੰਗੂਰ	انگور	ਇਨਕਾਰ	انكار
ਅੰਦਾਜ਼ਾ	اندازہ	ਇਨਾਮ	انعام
ਅੰਨ੍ਹਾ	اندھا	ਇਮਲੀ	املي
ਆਸ	آس	ਇਰਾਦਾ	ارادہ
ਆਸਰਾ	آسرا	ਇਮਾਰਤ	عمارت
ਆਟਾ	آٹا	ਇਲਾਕਾ	علاقہ
ਆਦਮੀ	آدمي	ਇਲਾਜ	علاج
ਆਪ	آپ	ਇਲਾਜ	علاج
ਆਫਤ	آفت	ਈਸਾਈ	عيسائي
ਆਰ	آر	ਈਦ	عيد
ਆਰਤੀ	آرتي	ਈਮਾਨ	ايمان
ਆਲੂ	آلو	ਈਸ਼ੂਰ	اليسور
ਆੜੂ	آڑو	ਏਕ	ايك
ਐਂਠ	اينٲٲٲ	ਏਕਾ	ايكا
ਐਤਵਾਰ	اتوار	ਏਕੜ	اكرہ
ਅਕਲ	عقل		
ਅਜੀਬ	عجيب	ਸਸਤਾ	سستا
ਆਦਤ	عادت	ਸ਼ਹਤੂਤ	شهوت
ਐਸ	عيش	ਸ਼ਹਹ	شهر
ਐਬ	عيب	ਸ਼ਕ	شك
ਔਰਤ	عورت	ਸਖਤ	سخت
ਇੰਸਾਨ	انسان	ਸ਼ਗਣ	شگن
ਇਜਣ	انجن	ਸਚਮੁਚ	سچ مچ
ਇਸ	اس	ਸਜਾ	سزا
ਇਸ਼ਕ	عشق	ਸੱਤੂ	ستو

ਸੱਤਰ	ستر	ਸਾਖ	ساكه
ਸਤਰੰਜ	شترنج	ਸਾਗ	ساگ
ਸਦਾ	سدا	ਸਾਜਨ	ساجن
ਸਫਰ	سفر	ਸਾਂਝਾ	سانجھا
ਸਫੇਦ	سفید	ਸਾਥੀ	ساتھی
ਸਮਝਣਾ	سمجھنا	ਸਾਦਾ	سادہ
ਸਮਾਜ	سماج	ਸਾਧੂ	سادھو
ਸਮੇਟਣਾ	سمیٹنا	ਸਾਬੁਦਾਣਾ	سابودانه
ਸਮੁੰਦਰ	سمندر	ਸ਼ਾਮ	شام
ਸਰਬਤ	شریت	ਸ਼ਾਮਤ	شامت
ਸਰਮਿੰਦਾ	شرمندہ	ਸ਼ਾਮਿਆਨਾਂ	شامیانہ
ਸਰਾਰਤ	شرارت	ਸਾਰਾ	سارا
ਸਰੀਫ	شریف	ਸਾਲਣ	سالن
ਸਲੂਕ	سلوک	ਸਾਲਮ	سالم
ਸਲੋਤਰੀ	سلوتری	ਸਾਵਲਾ	ساولا
ਸਵਾਰੀ	سواری	ਸਿਆਣਾ	سیانا
ਸਵੇਲਾ}	سویرا	ਸਿਕਾ	سیکہ
ਸਵੇਰਾ}		ਸਿਕੇਤ	شکایت
ਸੜਕ	شُرک	ਸ਼ਿਕਾਰੀ	شکاری
ਸੜਨਾ	مڑنا	ਸਿਖਾਉਣਾ	سیکھانا
ਸ਼ਾਇਦ	شاید	ਸਿਤਾਰ	ستار
ਸ਼ੈਦ	شایہ	ਸਿਪਾਹੀ	سپاہی
ਸਾਈਂ	سائیں	ਸਿਫਤ	صفت
ਸਾਹੂਕਾਰ	ساکھکار	ਸਿਰ	سر
		ਸਿਰਕਾ	سرکہ

ਸਿਆਹੀ	سياهی	ਸ਼ੇਰ	شیر
ਸਿਰਤਾਜ	سرتاج	ਸ਼ੇਰਨੀ	شیرنی
ਸਿਰਨਾਵਾਂ	سرنامہ	ਸ਼ੇਰੂ	شیر
ਸਿਲ	سِل	ਸ਼ੈਤਾਨ	شیطان
ਸਿਲਵਾਰ	سلوار	ਸ਼ੋਗ	سُورگ
ਸਿਲਾਈ	سِلّائی	ਸ਼ੋਚਣਾ	سُورچنا
ਸੀਉਣਾ	سینا	ਸ਼ੋਨਾ	سونا
ਸ਼ੀਸ਼ਾ	شیشه	ਸ਼ੋਰ	شور
ਸੀਟੀ	سیٹی	ਸ਼ੋਰਾ	شوره
ਸੀਨਾ	سینہ	ਸ਼ੋਲਾਂ	سولہ
ਸ਼ੀਰਾ	شیر	ਸ਼ੋਗਾਤ	سوغات
ਸੁਈ	سُوئی	ਸ਼ੋਕ	شوق
ਸੁਸਤ	سُست	ਸ਼ੋਕੀਨ	شوقین
ਸੁਖ	سُکھ	ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ	سنگی ساتھی
ਸੁਘੜ	سُکھڑ	ਸੰਢਾ	سندھا
ਸੁਣਨਾ	سُنا	ਸੰਤਰਾ	سنترو
ਸੁਥਰਾ	سُتھرا	ਸੰਭਾਲਨਾ	سنبھالنا
ਸੁੰਦਰ	سُندر	ਸੂਹਾ	سُورہ
ਸੁੰਨ	سُن	ਸੂਡ	سُود
ਸੁਨ	سُن	ਸੂਤ	سُوت
ਸੁਰਮਈ	سُرمئی	ਸੂਦ	سُود
ਸੁਰ	سُور	ਸੂਰਜ	سُورج
ਸੁਰਖੀ	سُرخی	ਸੂਲ	سُول

ਸਬਰ	صبر	ਹਵਾ	ہوا
ਸਲਾਹ	صلاح	ਹਾਂਡੀ	ہانڈی
ਸਫ	صف	ਹਾਥੀ	ہاتھی
ਸਾਬਣ	صابن	ਹਾਰ	ہار
ਸਿਫਤ	صفت	ਹਿਚਕੀ	ہچک
ਸੁਰਾਹੀ	صراحی	ਹਿਮਤ	ہمت
ਸੁਲਹ	صلح	ਹਿਰਨ	ہرن
ਸੰਦੂਕ	صندوق	ਹੀਰਾ	ہیرا
ਸੂਰਤ	صورت	ਹੀਜੜਾ	ہیجڑا
ਸਬੂਤ	ثبوت	ਹੁਨਰ	ہنر
ਸਾਬਤ	نابت	ਹੇਠੀ	ہیਠੀ
ਹਸਣਾ	ہنسنا	ਹੇਰਫੇਰ	ہیر ہیر
ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ	ہکاکا	ਹੈਜਾ	ہیضہ
ਹਜਾਰ	ہزار	ਹੋਠ	ہوٹ
ਹਟਣਾ	ہٹنا	ਹੋਣਹਾਰ	ہونہار
ਹੱਟੀ	ہٹ	ਹੌਲੀ	ہولی
ਹੱਡੀ	ہڈ	ਹੋਸ਼	ہوش
ਹਥਿਆਰ	ہتھیار	ਹੋਆ	ہੋ
ਹਥੋੜਾ	ہتھوڑا	ਹੋਲੇ	ਹੋਲੇ
ਹਮੇਸ਼ਾ	ہمیشہ	ਹਕ	حق
ਹਰਾ	ہرا	ਹਕੀਮ	حکیم
ਹਰਜਾਨਾ	ہرجانہ	ਹਜ	حج
ਹਲ	ہل	ਹਜਾਮਤ	حجامت
ਹਲਦੀ	ہلدی	ਹਦ	حد
		ਹਮਲ	حملہ

ਕੇਜ਼ਸ	ਕੰਬਰੀ	ਹਮੇਲ	ਹਮਿਲ
ਕਟੋਰਾ	ਕੱਟਰਾ	ਹਲਵਾ	حلوة
ਕੱਦੂ	ਕੱਦੂ	ਹਲਵਾਈ	حلواني
ਕਪੜੇ	ਕੱਪੜੇ	ਹਵਾਲਾ	حواله
ਕਬੂਤਰ	ਕੱਬੂਤਰ	ਹਾਕਮ	حاكم
ਕਮੰਡਲ	ਕੱਮੰਡਲ	ਹਾਜਰ	حاضر
ਕਮਜ਼ੋਰ	ਕੱਮਜ਼ੋਰ	ਹਾਜ਼ੀ	حاجي
ਕਮਾਈ	ਕੱਮਾਈ	ਹਾਲ	حال
ਕਨਸਤਰ	ਕੱਨਸਤਰ	ਹਾਲਤ	حالت
ਕਲ	ਕੱਲ	ਹਿਸਾਬ	حساب
ਕਲਗੀ	ਕੱਲਗੀ	ਹੀਲਾ	حيلة
ਕਲੇਜਾ	ਕੱਲੇਜਾ	ਹੁਕਮ	حكم
ਕੱਲਰ	ਕੱਲਰ	ਹੁੱਜਤ	حجبت
ਕੜਾਹੀ	ਕੱੜਾਹੀ	ਹੈਰਾਣ	خيران
ਕੜਨਾ	ਕੱੜਨਾ	ਹੋਲ	حول
ਕੜੀ	ਕੱੜੀ	ਹੋਸਲਾ	حوصله
ਕਾਕਾ	ਕੱਕਾ	ਕੰਗਣ	کنگن
ਕਾਪੀ	ਕੱਪੀ	ਕੰਘਾ	کنگھا
ਕਾਠ	ਕੱਠ	ਕਸੌਟੀ	کسوتی
ਕਾਲਾ	ਕੱਲਾ	ਕਖ	ککھ
ਕਿਸਮਤ	ਕੱਸਿਮਤ	ਕਚਾਲੂ	کچالو
ਕਿਨਾਰੀ	ਕੱਨਾਰੀ	ਕਚੌੜੀ	کچوڑی
ਕੀੜਾ	ਕੱਕੀੜਾ	ਕੱਚਾ	کچّا
ਕੁੰਜੀ	ਕੱਜੀ	ਕੱਜਲ	کچل
ਕੁੰਡਾ	ਕੱਡਾ		

ਖੋਲਨਾ	ਕਹੋਨਾ	ਕੁਰਸੀ	ਕੁਰਸੀ
ਖੋਲਨਾ	ਕਹੋਨਾ	ਕੂਚੀ	ਕੂਚੀ
ਖੂਟਾ	ਕਹੋਨਾ	ਕੋਲਾ	ਕੀਲਾ
		ਕੇਸਰ	ਕੀਸਰ
ਖਮੀਰ	ਖਮੀਰ	ਕੋਟ	ਕੋਟ
ਖਾਕੀ	ਖਾਕੀ	ਕੋਠਾ	ਕੋਠਾ
ਖਾਨਦਾਨ	ਖਾਨਦਾਨ	ਕੋੜੀ	ਕੋੜੀ
ਖਾਨਾ	ਖਾਨਾ	ਕਸਾਈ	ਕਸਾਈ
ਖਾਲੀ	ਖਾਲੀ	ਕਮੀਜ਼	ਕਮੀਜ਼
ਖੂਨ	ਖੂਨ	ਕਲਈ	ਕਲਈ
ਖੂਨੀ	ਖੂਨੀ	ਕਲਮ	ਕਲਮ
ਖੂਬੀ	ਖੂਬੀ	ਕਾਬੂ	ਕਾਬੂ
		ਕੀਮਤ	ਕੀਮਤ
ਖੈਰ	ਖੈਰ	ਕੁਰਕੀ	ਕੁਰਕੀ
ਖੰਜਰ	ਖੰਜਰ	ਕੈ	ਕੈ
		ਕੈਂਚੀ	ਕੈਂਚੀ
ਗੰਜਾ	ਗੰਜਾ	ਖੱਚਰ	ਖੱਚਰ
ਗੰਦਾ	ਗੰਦਾ	ਖਜੂਰ	ਖਜੂਰ
ਗੰਡਾਸਾ	ਗੰਡਾਸਾ	ਖਰਾ	ਖਰਾ
ਗਠੜੀ	ਗਠੜੀ	ਖਿਚੜੀ	ਖਿਚੜੀ
ਗੜ੍ਹੀ	ਗੜ੍ਹੀ	ਖੀਰਾ	ਖੀਰਾ
ਗੱਤਾ	ਗੱਤਾ	ਖੁਜਲੀ	ਖੁਜਲੀ
ਗੱਦੀ	ਗੱਦੀ	ਖੁਰਪਾ	ਖੁਰਪਾ
ਗੱਪੀ	ਗੱਪੀ	ਖੇਤ	ਖੇਤ
ਗਭਰੂ	ਗਭਰੂ	ਖੋਖੋਨਾ	ਖੋਖੋਨਾ
ਗਮਲਾ	ਗਮਲਾ	ਖੋਜ	ਖੋਜ
ਗਲੀ	ਗਲੀ	ਖੋਟਾ	ਖੋਟਾ

ਗਸ	غش	ਗਵਾਹ	گواه
ਗਰੀਬ	غریب	ਗਵੇਆ	گوتیا
ਗਲਤ	غلط	ਗਾਹਕ	گاہک
ਗੁੱਸਾ	غصّة	ਗਾਜਰ	گاجر
ਗੁੱਡਾ	غندہ	ਗਾਰਾ	گارا
ਗੁਬਾਰਾ	غبارہ	ਗਿਣਤੀ	گنتی
ਗੋਤਾ	غوطہ	ਗਿਣਨਾ	گینا
ਗੈਰਤ	غیرت	ਗਿਲਾਸ	گلاس
ਘਸੀਟਣਾ	گھسیٹنا	ਗੀਤ	گیت
ਘੰਟੀ	گھنٹی	ਗਿੱਧ	گدھ
ਘਬਰਾਹਟ	گھبراہٹ	ਗੁਸਤਾਖੀ	گستاخی
ਘਮੰਡ	گھمنڈ	ਗੁੱਛਾ	گچھا
ਘਰਘਾਟ	گھرگھاٹ	ਗੁੱਡਾ	گڈا
ਘੜਾ	گھੜਾ	ਗੁਲਕੰਦ	گلکندہ
ਘਾਇਲ	گھਾਲ	ਗੁਲਦਸਤਾ	گلدستہ
ਘੁੰਗਰੂ	گھنگਰੂ	ਗੁਲਾਬੀ	گلابی
ਘੁਟ	گھੁਟ	ਗੁੜ	گرڑ
ਘੁੱਟੀ	گھੁੱਟੀ	ਗੇਂਦ	گیند
ਘੇਰਨ	گھیرنا	ਗੋਟ	گوت
ਘੋਲਨਾ	گھولنا	ਗੋਟਾ	گوتا
		ਗੋਦਾਮ	گودام
ਚਸਕਾ	چسکا	ਗੋਭੀ	گوبھی
ਚੰਗਾ ਭਲਾ	چنگا بھلا	ਗੋਰਾ	گورا
ਚੰਚਲ	چنچل	ਗੋਲ	گول
		ਗੋਲਾ	گولا

ਚੋਕ	ਚੋਕ	ਚੱਕਰ	ਚੱਕਰ
ਚੋਕੜੀ	ਚੋਕੜੀ	ਚੱਕੀ	ਚੱਕੀ
ਚੋਕੇਨਾ	ਚੋਕੇਨਾ	ਚੱਪਾ	ਚੱਪਾ
ਚੋੜਾ	ਚੋੜਾ	ਚੱਬਣਾ	ਚੱਬਣਾ
ਛਕੜਾ	ਛਕੜਾ	ਚਮਚਾ	ਚਮਚਾ
ਛੱਜਾ	ਛੱਜਾ	ਚਰਬੀ	ਚਰਬੀ
ਛੱਛੇਦਰ	ਛੱਛੇਦਰ	ਚਲਾਉਣਾ	ਚਲਾਉਣਾ
ਛਤ	ਛਤ	ਚਾਉਲ	ਚਾਉਲ
ਛਤਰੀ	ਛਤਰੀ	ਚਾਚਾ	ਚਾਚਾ
ਛਪਾਈ	ਛਪਾਈ	ਚਾਲ ਚਲਨ	ਚਾਲ ਚਲਨ
ਛੱਪਰ	ਛੱਪਰ	ਚਾਲ ਢਾਲ	ਚਾਲ ਢਾਲ
ਛੱਲਾ	ਛੱਲਾ	ਚਿੱਟਾ	ਚਿੱਟਾ
ਛਲੀਆ	ਛਲੀਆ	ਚਿੱਠੀ	ਚਿੱਠੀ
ਛਾਂਗਣਾ	ਛਾਂਗਣਾ	ਚਿੱਤਾ	ਚਿੱਤਾ
ਛਾਤੀ	ਛਾਤੀ	ਚਿਲਮਚੀ	ਚਿਲਮਚੀ
ਛਾਣਨਾ	ਛਾਣਨਾ	ਚੀਕਣਾ	ਚੀਕਣਾ
ਛਾਲਾ	ਛਾਲਾ	ਚੁਗੀ	ਚੁਗੀ
ਛੀਟ	ਛੀਟ	ਚੁਗਣਾ	ਚੁਗਣਾ
ਛੱਟੀ	ਛੱਟੀ	ਚੁਟਕਲਾ	ਚੁਟਕਲਾ
ਛਰੀ	ਛਰੀ	ਚੁਪ	ਚੁਪ
ਛੂਣਾ	ਛੂਣਾ	ਚੁਰਨ	ਚੁਰਨ
ਛੈਣੀ	ਛੈਣੀ	ਚੇਲਾ	ਚੇਲਾ
ਛੇੜਨ	ਛੇੜਨ	ਚੋਰੀ	ਚੋਰੀ
ਛੈਲਾ	ਛੈਲਾ	ਚੋਲਾ	ਚੋਲਾ
ਛੋਕਰਾ	ਛੋਕਰਾ		

ਜਹਰ	زهر	ਛੋਹਾਰਾ	چھوہارا
ਜੇਜੀਰ	زنجیر	ਜਹਾਜ਼	جہاز
ਜਨਾਨੀ	زنانی	ਜਪਣਾ	چینا
ਜਬਾਨੀ	زبانی	ਜਲਸਾ	جلسہ
ਜਮਾਨਤ	ضمانت	ਜਲਥਲ	بل تھل
ਜਮੀਨ	زمین	ਜਵਾਬ	جواب
ਜਰਾ	ذرا	ਜੜ	جڑ
ਜੱਰਾ	ذره	ਜਾਗਾ	جاگا
ਜਰੂਰੀ	ضروری	ਜਾਗੀਰ	جاگیر
ਜਾਹਰਾ	ظاہر	ਜਾਚ	جانچ
ਜਾਤ	زات	ਜਾਣਨ	جاننا
ਜਿੱਦੀ	ضد	ਜਾਦੂ	جادو
ਜੋਰ	زور	ਜਾਲਾ	جالا
ਝੰਡਾ	جھنڈا	ਜਿਗਰ	جگر
ਝੱਖੜ	جھکڑ	ਜਿਧਰ	جیدھر
ਝੱਜਰ	جھجھر	ਜੀਭ	جیبہ
ਝਟਪਟ	جھٹپٹ	ਜੁਰਮਾਨਾ	جرمانہ
ਝਪੱਟਾ	جھپٹا	ਜੂਠਣ	جوٹھن
ਝਮੇਲਾ	جھمیل	ਜੂੜਾ	جوڑا
ਝਾਂਝਰ	جھانجھر	ਜੇਲ	جیل
ਝਾਂਵਾਂ	جھاواں	ਜੇਲਖਾਨਾ	جیل خانہ
ਝਾਗ	جھاگ	ਜੇਗੀ	جگ
ਝਾਬਾ	جھابا	ਜੇਤ	جوت
ਝਾਲਰ	جھالار	ਜੇੜਾ	جوڑا
		ਜੇਗਲ	جنگل
		ਜੇਜਾਲ	بنجال

ਟੰਡਾ	ٹنڈا	ਝਾੜਨਾ	جھارنا
ਟੁਕੜਾ	ٹوکڑا	ਝਾੜੂ	جھارڑو
ਟੇਕਣਾ	ਟੈਕਣਾ	ਝਿੱਲੀ	جھلی
ਟੋਕਣਾ	ਟੋਕਣਾ	ਝਿੜਕ	جھڑک
ਟੋਕਰਾ	ਟੋਕਰਾ	ਝੀਂਗਰ	جھینگر
ਟੋਟਕਾ	ਟੋਟਕਾ	ਝੀਲ	جھیل
ਟੋਲਾ	ਟੋਲਾ	ਝੂਠ	جھوٹ
ਠੰਡਾ	ٹھنڈਾ	ਝੁਲਾ	جھولا
ਠੱਗ	ٹਹੱਗ	ਝੋਲ	جھول
ਠਾਠਾ	ٹਠਾਠਾ	ਝੋਟਾ	جھوٹا
ਠੱਪਾ	ਟਪਾ	ਟੱਕਾ	ٹک
ਠਾਕਰ	ਠਾਕਰ	ਟਕੋਰ	ਟਕور
ਠੀਕ	ਠੀਕ	ਟੱਕਰ	ਟਕਰ
ਠੀਕਰੀ	ਠੀਕਰੀ	ਟੱਟੀ	ਟਟੀ
ਠੇਕਾ	ਠੇਕਾ	ਟੱਟੂ	ਟਟੂ
ਠੇਲਾ	ਠੇਲਾ	ਟਲਨਾ	ਟਲਨਾ
ਠੋਕਰ	ਠੋਕਰ	ਟਾਹਣੀ	ਟਾਹਣੀ
ਡੰਡਾ	ਡੰਡਾ	ਟਾਂਕਾ	ਟਾਂਕਾ
ਡਗਮਗ	ਡਗਮਗ	ਟਾਪੂ	ਟਾਪੂ
ਡਫਲੀ	ਡਫਲੀ	ਟੱਪਣਾ	ਟੱਪਣਾ
ਡੱਬਾ	ਡੱਬਾ	ਟਾਲ ਮਟੋਲ	ਟਾਲ ਮਟੋਲ
ਡਮਰੂ	ਡਮਰੂ	ਟਿੱਕੀ	ਟਿੱਕੀ
ਡਰਪੋਕ	ਡਰਪੋਕ	ਟਿਚਨ	ਟਿਚਨ
ਡਲੀ	ਡਲੀ	ਟਿੱਡੀ	ਟਿੱਡੀ
		ਟੀਨ	ਟੀਨ

ਤਸਵੀਰ	تصویر	ਡਬਾ	ڈوبہ
ਤਕੜਾ	گڈا	ਡਾਕੂ	ڈاکو
ਤਕਲੀਫ਼	تکلیف	ਡੀਲ ਡੌਲ	ڈیل ਡੌਲ
ਤਖਤਾ	تختہ	ਡੇਰਾ	ڈیرا
ਤਖਤੀ	تختی	ਡੋਰੀ	ڈੋਰੀ
ਤਣਾ	تنا	ਡੋਲਚੀ	ڈੋਲچی
ਤਣਨਾ	تننا	ਢੰਗ	ڈੁਢੰਗ
ਤਨਖਾਹ	تنخواہ	ਢੰਢੋਰਾ	ਡੁਢੰਡੋਰਾ
ਤਪਣਾ	تپنا	ਢੱਕਣ	ਡੁਢੱਕਣ
ਤਮਾਸ਼ਾ	تماشہ	ਢਲਾਈ	ਡੁਢਲਾਈ
ਤਰਸਣਾ	ترسنا	ਢਾਉਣਾ	ਡੁਢਾਉਣਾ
ਤਲਵਾਰ	تلوار	ਢਾਂਚਾ	ਡੁਢਾਂਚਾ
ਤਵੀਤ	تعویذ	ਢਾਲ	ਡੁਢਾਲ
ਤੜਕਾ	ترکّا	ਢਿਲਮਿਲ	ਡੁਢਿਲਮਿਲ
ਤੜਫਣਾ	ترپنا	ਢੀਠ	ਡੁਢੀਠ
ਤਾਇਆ	تایا	ਢੂਡਣਾ	ਡੁਢੂਡਣਾ
ਤਾਜ਼ਾ	تازہ	ਢੌਰ	ਡੁਢੌਰ
ਤਾਲਾ	تالا	ਢੌਂਗ	ਡੁਢੌਂਗ
ਤਿਗੁਣਾ	تنگنا	ਢੌਲ	ਡੁਢੌਲ
ਤਿੱਤਰ	تیتتر	ਤੰਗ	ਤੰਗ
ਤਿਲਅਰ	تلیئر	ਤੇਦੂਰ	ਤੇਦੂਰ
ਤੀਲੀ	تیل		ਤੇਨੋਰ
ਤੀਰਥ	تیرتھ	ਤੇਬਾ	ਤੇਬਾ
ਤੇਬਣਾ	تومنا	ਤੇਬੂ	ਤੇਬੂ
ਤੇਬੀ	متونی	ਤਕਣਾ	ਤਕਣਾ
		ਤਕਲਾ	ਤਕਲਾ

ਦਸਤਾ	دست	ਤੂਤ	نوت
ਦਸਖਤ	دستخط	ਤੇਸਾ	نقشه
ਦਖਣ	رکھن	ਤੇਰਾ	تیرا
ਦਗਾ	دغا	ਤੇਲੀ	تیل
ਦਬਣਾ	دبنا	ਤੇਸ਼ਾ	ترشه
ਦਮੜੀ	دمڑی	ਤੇਹਮਤ	تہمت
ਦਰਸ਼ਨ	درشن	ਤੇਬਰ	تبر
ਦਰਜਨ	درجن	ਤੇਲਾ	تولہ
ਦਰਜੀ	درزی	ਤੇਲੀਆ	تولیہ
ਦਰਦ	درد	ਤਬਲਾ	طبلة
ਦਰਵਾਜ਼ਾ	دروازہ	ਤਬੀਅਤ	لبسیت
ਦਰਿਆ	دریا	ਤਰੀਕਾ	طریقہ
ਦਰੀ	دری	ਤਰ੍ਹਾਂ	طرح
ਦਲਾਲੀ	دلال	ਤੇਤਾ	طوطا
ਦਲੀਲ	دلیل	ਤੇਰ	طور
ਦਵਾਈ	دوائی	ਬਕਾਵਟ	تخفہ وارث
ਦਵਾਤ	دوات	ਬੱਪੜ	تہ پڑ
ਦਾਈ	دائی	ਬਾਣਾ	تہانہ
ਦਾਖਲਾ	داخلہ	ਬਾਨ	تہان
ਦਾਗ	داغ	ਬਾਲ	تہال
ਦਾਣਾ	دانہ	ਬਿਗੜੀ	تہ گلی
ਦਾਤਾ	داتا	ਬੈਲਾ	تہیل
ਦਾਵਤ	دعوت	ਬੋਕ	تہوک
ਦਾਵਾ	دعوی	ਬੋਥਾ	تہوٹھا
ਦਾੜ੍ਹ	دازہ	ਬੋੜਾ	تہوڑا

ਧਰਮ	دھرم	ਦਿਖਾਉਣਾ	دیکھانا
ਧੜਕਣਾ	دھڑکنا	ਦਿਗੰਥਰ	دگمبر
ਧਾਗਾ	دھاگا	ਦਿਨ	دن
ਧਾਤ	دھات	ਦਿਮਾਗ	دماغ
ਧਾਰ	دھار	ਦਿਲ	دل
ਧਾਵਾ	دھارا	ਦੁਸ਼ਮਣ	دشمن
ਧਿਆਨ	دھیان	ਦੁਖਣਾ	دکھنا
ਧੁੰਧ	دُھند	ਦੁਪੱਟਾ	دوپٹہ
ਧੁੱਪ	دھوپ	ਦੁਰਗਤ	دُرگت
ਧੂਣੀ	دھੁੰਨੀ	ਦੁਲੱਤੀ	دُلّتی
ਧੂੜ	دھੂੜ	ਵੂਜਾ	دوجا
ਧੌਲਾ	دھیلا	ਦੇਵਤਾ	دیوتا
ਧੱਖਾ	دھੁਕਾ	ਦੋਨੋ	دونو
ਧੋਣਾ	دھونا	ਦੌਲਤ	دولت
ਧੰਤੀ	دھونتی	ਦੌੜਨਾ	دوڑنا
ਧੰਬਣ	دھوبن	ਦੰਗਾ	دنگا
ਧੰਬੀ	دھੋਬੀ	ਦੰਗਲ	دنگل
ਧੰਸ	دھونس		
ਨੰਗਾ	ننگا	ਧੰਧਾ	دھندہ
ਨਕਦ	نقد	ਧਸਣਾ	دھسنا
ਨਖਰਾ	نخرہ	ਧੱਕਾ	دھਕਾ
ਨਚਣਾ	نچنا	ਧੱਜੀ	دھੱجی
ਨਜਲਾ	نزلہ	ਧਨ	دھਨ
ਨਟਣੀ	نٹنی	ਧੱਬਾ	دھੱبہ
ਨਬੇੜਨਾ	نہیڑنا	ਧਮਕ	دھਮک
ਨਮੂਨਾ	نمونہ	ਧਰਤੀ	دھرتی
		ਧਰਨਾ	دھرنا

ਪਕਾਉਣਾ	پکھانا	ਨਰਾਜ	ناراض
ਪਗੜੀ	پگڑی	ਨਲੀ	نالی
ਪਚਾਉਣਾ	پچانا	ਨਾੜ	ناری
ਪਛਤਾਵਾ	پچھتاوا	ਨਿਸ਼ਾਨ	نشان
ਪੱਛਮ	پچھم	ਨਿਸ਼ਾਸਤਾ	نشاسته
ਪਟਕਾ	پٹکا	ਨਿਚੋੜ	نچر
ਪਟੜੀ	پٹڑی	ਨਿਥਰਨਾ	نھترنا
ਪਟਾਕਾ	پٹاخہ	ਨਿਭਣਾ	نہنا
ਪੱਟੀ	پٹی	ਨਿਰਮਲ	نرمل
ਪੱਟੂ	پٹو	ਨਿਰਾ	نرا
ਪਤੰਗ	پتنگ	ਨਿਲਾਮ	نيلام
ਪਤਲਾ	پتلا	ਨੀਤ	نیت
ਪਤਰਾ	پترا	ਨੁਸਖਾ	نسخہ
ਪਤਾ	پتہ	ਨੌਕੀ	نیکی
ਪੱਤਾ, ਪੱਤਰ	پتہ	ਨੌੜੇ	نیرے
ਪਤੀਲੀ	پتیل	ਨੈਣ	نین
ਪਨੀਰ	پنیر	ਨੋਟ	نوٹ
ਪ ਪੜੀ	پڑی	ਨੌਕਰ	نوکر
ਪਰਸੋਂ	پرسوں	ਪਹਲਾ	پہلا
ਪਰਦਾ	پردہ	ਪਖਾ	پکھا
ਪਰਦੇਸੀ	پردہ سی	ਪੰਚ	پنج
ਪਰਾਇਆ	پرایا	ਪੰਜਾ	پنجہ
ਪਲੇਥਣ	پلیٹھن	ਪੱਕਾ	پکا
ਪਰੋਠਾ	پراٹھا		
ਪੜਤਾਲ	پڑتال		

ਫਲੀ	ਫਲੀ	ਪੜਵਾਲ	ਪੜਵਾਲ
ਫਾਂਸੀ	ਫਾਂਸੀ	ਪੜਾਈ	ਪੜਾਈ
ਫਾੜਨਾ	ਫਾੜਨਾ	ਪਿਓਣਾ	ਪਿਓਣਾ
ਫਿਰਨਾ	ਫਿਰਨਾ	ਪਿਆਜ	ਪਿਆਜ
ਫਰਤੀਲਾ	ਫਰਤੀਲਾ	ਪਿਆਰਾ	ਪਿਆਰਾ
ਫੁਲਕਾ	ਫੁਲਕਾ	ਪਿਆਲਾ	ਪਿਆਲਾ
ਫੋਕਾ	ਫੋਕਾ	ਪਿੰਜਰਾ	ਪਿੰਜਰਾ
ਫੌੜਾ	ਫੌੜਾ	ਪਿਛਲਾ	ਪਿਛਲਾ
ਫੁਹਾਰਾ	ਫੁਹਾਰਾ	ਪੁਚਕਾਰਨਾ	ਪੁਚਕਾਰਨਾ
ਫਤਹ	ਫਤਹ	ਪੁਛਣਾ	ਪੁਛਣਾ
ਫਲਾਣਾ	ਫਲਾਣਾ	ਪੁਤਲਾ	ਪੁਤਲਾ
ਫਾਲਤੂ	ਫਾਲਤੂ	ਪੁਰਾਣਾ	ਪੁਰਾਣਾ
ਫੀਤਾ	ਫੀਤਾ	ਪੁਲ	ਪੁਲ
ਫੁਟ	ਫੁਟ	ਪੂਜਣਾ	ਪੂਜਣਾ
ਬਸੇਰਾ	ਬਸੇਰਾ	ਪੂਰਬ	ਪੂਰਬ
ਬਸਤਾ	ਬਸਤਾ	ਪੇਟੂ	ਪੇਟੂ
ਬਹਸ	ਬਹਸ	ਪੈਆ	ਪੈਆ
ਬਹਾਨਾ	ਬਹਾਨਾ	ਪੈਦਲ	ਪੈਦਲ
ਬਹੁਤ	ਬਹੁਤ	ਪੋਟਲੀ	ਪੋਟਲੀ
ਬਕਣਾ	ਬਕਣਾ	ਫੱਕੜ	ਫੱਕੜ
ਬਕਰੀ	ਬਕਰੀ	ਫਟਕਾਰ	ਫਟਕਾਰ
ਬਕਸ਼ੁਆ	ਬਕਸ਼ੁਆ	ਫਟਣਾ	ਫਟਣਾ
ਬਗਲਾ	ਬਗਲਾ	ਫੰਦਾ	ਫੰਦਾ
		ਫਬਣਾ	ਫਬਣਾ

ਬਾਹਰ	ਬਾਹਰ	ਬੱਘੀ	ਬੱਘੀ
ਬਾਂਕਾ	ਬਾਂਕਾ	ਬਚਣਾ	ਬਚਣਾ
ਬਾਂਗ	ਬਾਂਗ	ਬਚਾਉਣਾ	ਬਚਾਉਣਾ
ਬਾਗ	ਬਾਗ	ਬਜਰੀ	ਬਜਰੀ
ਬਾਜ਼	ਬਾਜ਼	ਬਜਾਜ	ਬਜਾਜ
ਬਾਜਰਾ	ਬਾਜਰਾ	ਬਜਾਰ	ਬਜਾਰ
ਬਾਬਤ	ਬਾਬਤ	ਬਟਣ	ਬਟਣ
ਬਾਰੂਦ	ਬਾਰੂਦ	ਬਟੇਰਾ	ਬਟੇਰਾ
ਬਾਲਣਾ	ਬਾਲਣਾ	ਬਦਨਾਮੀ	ਬਦਨਾਮੀ
ਬਾਲਟੀ	ਬਾਲਟੀ	ਬਦਬੋ	ਬਦਬੋ
ਬਿਜਲੀ	ਬਿਜਲੀ	ਬਦਮਾਸ਼ੀ	ਬਦਮਾਸ਼ੀ
ਬਿਮਾਰ	ਬਿਮਾਰ	ਬੱਦਲ	ਬੱਦਲ
ਬਿਰਾਦਰੀ	ਬਿਰਾਦਰੀ	ਬਦਲਾ	ਬਦਲਾ
ਬਿੱਲੀ	ਬਿੱਲੀ	ਬਭੂਤ	ਬਭੂਤ
ਬੀਜ, ਬੀ	ਬੀਜ, ਬੀ	ਬਰਕਤ	ਬਰਕਤ
ਬੁਚਕਾ	ਬੁਚਕਾ	ਬਰਖਾ	ਬਰਖਾ
ਬੁਝਣਾ	ਬੁਝਣਾ	ਬਰਛਾ	ਬਰਛਾ
ਬੁਣਨਾ	ਬੁਣਨਾ	ਬਰਸਾਤੀ	ਬਰਸਾਤੀ
ਬੁਧੂ	ਬੁਧੂ	ਬਰਾਬਰ	ਬਰਾਬਰ
ਬੁਰਾ	ਬੁਰਾ	ਬਰਫ	ਬਰਫ
ਬੁਲਬੁਲ	ਬੁਲਬੁਲ	ਬਲਾ	ਬਲਾ
ਬੁਲਾਣਾ	ਬੁਲਾਣਾ	ਬੜਬੋਲਾ	ਬੜਬੋਲਾ
ਬੂਟ	ਬੂਟ	ਬਾਂਸ	ਬਾਂਸ

ਭਾਬੀ	ਭਾਬੀ	ਬੂਟਾ	ਬੂਟਾ
ਭਾਰ	ਭਾਰ	ਬੁੱਢਾ	ਬੁੱਢਾ
ਭਾੜਾ	ਭਾੜਾ	ਬੁੱਦ	ਬੁੱਦ
ਭਿਓਣਾ	ਭਿਓਣਾ	ਬੇਂਤ	ਬੇਂਤ
ਭਿੜਨਾ	ਭਿੜਨਾ	ਬੇਰ	ਬੇਰ
ਭੀੜ	ਭੀੜ	ਬੇਲੀ	ਬੇਲੀ
ਭੁਗਤਣਾ	ਭੁਗਤਣਾ	ਬੇੜਾ	ਬੇੜਾ
ਭੁਲ	ਭੁਲ	ਬੈਠਕ	ਬੈਠਕ
ਭੇਸ	ਭੇਸ	ਬੈਰਾਗੀ	ਬੈਰਾਗੀ
ਭੇਜਣਾ	ਭੇਜਣਾ	ਬੋਰੀ	ਬੋਰੀ
ਭੋਗ	ਭੋਗ	ਬੋਲਣਾ	ਬੋਲਣਾ
ਭੋਲਾ	ਭੋਲਾ	ਬੰਗਲਾ	ਬੰਗਲਾ
ਭੋਰਾ	ਭੋਰਾ	ਬੰਜਰ	ਬੰਜਰ
ਭੰਗੜ	ਭੰਗੜ	ਬੰਦ	ਬੰਦ
ਭੰਡ	ਭੰਡ	ਭਸਮ	ਭਸਮ
ਮਸਰ	ਮਸਰ	ਭਟਕਣਾ	ਭਟਕਣਾ
ਮਸਾਲ	ਮਸਾਲ	ਭੱਠੀ	ਭੱਠੀ
ਮਸਾਲਾ	ਮਸਾਲਾ	ਭਤੀਜਾ	ਭਤੀਜਾ
ਮਹੰਗਾ	ਮਹੰਗਾ	ਭਰਮ	ਭਰਮ
ਮਹੀਨ	ਮਹੀਨ	ਭਰਮਾਰ	ਭਰਮਾਰ
ਮਕਈ	ਮਕਈ	ਭਰੋਸਾ	ਭਰੋਸਾ
ਮਕੜੀ	ਮਕੜੀ	ਭਾਉਣਾ	ਭਾਉਣਾ
ਮੱਖਣ	ਮੱਖਣ	ਭਾਂਡਾ	ਭਾਂਡਾ
		ਭਾਣਜਾ	ਭਾਣਜਾ

ਮੁੱਠੀ	مُٹھی	ਮੱਖੀ	مکھی
ਮੁਥਾਜ	محتاج	ਮੱਛਰ	مخمر
ਮੁਰੱਬਾ	مرّبه	ਮਛੀ	مچھلی
ਮੁਰਾਦ	مراد	ਮੱਠਾ	مٹھا
ਮੁਰਗਾਬੀ	مرغابی	ਮਣ	من
ਮੁਲਕ }	ملک	ਮਰਨਾ	مرنا
ਮੁਲਖ }		ਮਰਿਯਲ	مری
ਮੁੜਨਾ	مڑنا	ਮਰੋੜਨਾ	مڑنا
ਮੂਰਤ	مورت	ਮਲਨਾ	ملنا
ਮੂਲੀ	مُولی	ਮਾਸੀ	ماسی
ਮੁੱਖ	میسہ	ਮਾਂਜਣਾ	مانجنا
ਮੇਲਾ	میلہ	ਮਾਣ	مان
ਮੈਦਾ	میدہ	ਮਾਂਦਾ	مانده
ਮੈਦਾਨ	میدان	ਮਾਮੀ	مامی
ਮੈਸਮ	مسم	ਮਾਰਨਾ	مارنا
ਮੋਹਰ	مهر	ਮਾਲਕ	مالک
ਮੋਚੀ	موجی	ਮਾਲਣ	مالن
ਮੋਟਾ	موتا	ਮਿਆਨ	ميان
ਮੋਠ	موٹھ	ਮਿੱਟੀ	مٹی
ਮੋਤੀਆ ਬਿੰਦ	موتیابند	ਮਿਠਾਸ	مٹھاس
ਮੋਰ	مور	ਮਿਲਨਸਾਰ	ملنسار
ਮੋੜ	مڑ	ਮਿਲਾਉਣਾ	ملانا
ਮੋਜੀ	موجی	ਮਿਸ਼ੀ	میشی
ਮੋਤ	موت	ਮੁੱਕਾ	مکّا
ਯੁਕੀਨ	یقین		
ਯਾਦ	یاد		

ਗੀਸ	گیس	ਯਾਰੀ	یاری
ਰੁਕਣਾ	رُکنا	ਯੋਰਪ	یورپ
ਰੁਤ	رُت	ਯੂਨਾਨ	یونان
ਰੁਲਣਾ	رُلنا		
ਰੁਪ	رُپ	ਰਸਤਾ	رسته
ਰੇਸਮ	ریشم	ਰੱਸਾ	رِسا
ਰੇਤ	ریت	ਰਸੋਈ	رِسوئی
ਰੇਤੀ	ریتی	ਰਸਿਨਾ	رِسینا
ਰੇਕੜ	رِکڑ	ਰਹਿਣਾ	
ਰੇਕਣਾ	رِکنا	ਰਕਾਬ	رکاب
ਰੇਗਨ	رِغن	ਰਕਣਾ	رکھنا
ਰੇਜ਼ੀ	رِزی	ਰਖਵਾਲੀ	رکھوالی
ਰੇਟੀ	رِتی	ਰਗੜਨਾ	رِگڑنا
ਰੇਣਾ	رِنا	ਰਜਾਈ	رِضائی
ਰੇੜਾ	رِڑا	ਰੱਦੀ	رِدی
ਰੇਣਕ	رِنق	ਰਹੂ	رِہو
ਰੰਗ	رِنگ	ਰਬਾਬ	رِباب
ਰੰਗਣਾ	رِنگنا	ਰਲਣਾ	رِلنا
ਰੰਡੀ	رِندی	ਰਾਹ	راه
ਲੱਸੀ	لِسی	ਰਾਜ	راج
ਲਹੂ	لِہو	ਰਾਣੀ	رانی
ਲਕੜੀ	لِکڑی	ਰਾਤ	رات
ਲਕੀਰ	لِکیر	ਰੀਤ	ریت

ਲੰਗਰ	لنگر	ਲਗਾਮ	لگام
ਲੰਗੋਟੀਆ	لنگوٹیا	ਲੱਛਣ	لچن
ਲੰਗੋਟੀ	لنگوٹی	ਲੱਛਾ	لچھا
ਲੰਘਣਾ	لنگھنا	ਲਟਕਾ	لٹکا
ਲੰਮਾ	لمبا	ਲੱਡੂ	لڈو
ਵਸੀਲਾ	وسيلہ	ਲਫੰਗਾ	لفنگا
ਵਹਮ	وہم	ਲੜਨਾ	لڑنا
ਵਹਦਾ	وعدہ	ਲੜੀ	لڑی
ਵਜ਼ਨ	وزن	ਲਾਗਤ	لاگت
ਵਜ਼ੀਫਾ	وظیفہ	ਲਾਡਲਾ	لاڈلا
ਵਤਨ	وطن	ਲਿਖਣਾ	لکھنا
ਵਰਕਾ	ورق	ਲਿਖਾਈ	لکھائی
ਵਰਗਲਾਉਣਾ	ورغزانا	ਲਿਖਾਵਟ	لکھاوٹ
ਵਰਜਸ਼	ورزش	ਲੀਚੜ	لیچڑ
ਵਰਦੀ	ورری	ਲੁੱਚਾ	لچھا
ਵਾਰਦਾਤ	واردات	ਲੁਟਾਉਣਾ	لٹانا
ਵਾਵੇਲਾ	واديل	ਲੁਟੇਰਾ	لٹیرا
ਵਿਰਸਾ	ورثہ	ਲੂ	لو
ਵੈਦ	وید	ਲੂਣ	لون (نون)
		ਲੇਖਾ	ليکھا
		ਲੇਟਣਾ	ليٹنا
		ਲੇਪ	ليپ
		ਲੋਹਾ	لوا
		ਲੰਗੜਾ	لنگڑا

دیر	اِجڑ	دیر
اینٹ	اِٹ	اینٹ
ات	اِڑا	ات
یہاں	اِتھے	یہاں
اس طرح یوں	اِراں	اس طرح یوں
انہوں نے	اِنہاں	انہوں نے
پنیل	اِل	پنیل
یوں	اِرین	یوں
ہمٹ	اِین	ہمٹ
صدِ خطر بازی	اِسکھا	صدِ خطر بازی
اتفاق	اِیکا	اتفاق
اتنا	اِیڑا	اتنا
یہاں	اِیتھے	یہاں
اس طرح	اِنج	اس طرح
مُہوہو، نین	اِن بن	مُہوہو، نین
اتنا	اِتا	اتنا
سکتی پہاں	سُئی	سکتی پہاں
سسر	سُس	سسر
سُسی	سُئی	سُسی
سکنا	سُکنا	سکنا
سُکا	سُکا	سُکا
سیکرٹری	سُکتر	سیکرٹری
مُہوہو	سُگواں	مُہوہو
البتہ	سُگوں	البتہ
سراپا رست	سُچ	سراپا رست
تازہ	سُجرا	تازہ
رائیاں	سُجا	رائیاں
چوٹ	سُٹ	چوٹ
سانڈ	سُٹ	سانڈ

ਸੰਦਾ ਮਥਿਨਾ ਸੰਦਾ
 ਸੰਤੋਖ ਨਾਮਤ ਸੰਤੋਖ
 ਸੰਨੁ ਸਿੰਦੁ ਲੋਭ ਸੰਨੁ
 ਹੱਛਾ ਅੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਹੱਥ ਭੱਥ ਭੱਥ
 ਹਵਾੜ ਭਵਾੜ ਭਵਾੜ
 ਹੜੁ ਸਿਲਾ ਭੜੁ ਭੜੁ
 ਹਾਸਾ ਮਿਸ਼ਾ ਭਾਸਾ
 ਹਾਕ ਭਾਕ ਭਾਕ
 ਹਿਕ ਸਿੰਕ ਭਿੰਕ
 ਹੀਂਗਣਾ ਮਿੰਗਣਾ ਭਿੰਗਣਾ
 ਹੁਸਤਿਆ ਮੁਸਤਿਆ ਭੁਸਤਿਆ
 ਹੁਣ ਅਬ ਭੁਣ
 ਹੁਣੇ ਅਬਿ ਭੁਣੇ
 ਹੋਕ ਭਿੰਕ ਭਿੰਕ
 ਹੋਠਾਂ ਅੱਥ ਭਿੰਠਾਂ
 ਹੋਂਦ ਮੁਹੰਦ ਭਿੰਦ
 ਹੋਰ ਭੋਰ ਭੋਰ
 ਹੰਗੂਰਾ ਮੰਗੂਰਾ ਭੰਗੂਰਾ
 ਹੰਝੁ ਭੰਝੁ ਭੰਝੁ
 ਹੰਝਲਾ ਭੰਝਲਾ ਭੰਝਲਾ
 ਕਹਾਉਣਾ ਕਮਾਉਣਾ ਭਮਾਉਣਾ
 ਕਹਾਣੀ ਕਮਾਣੀ ਭਮਾਣੀ
 ਕੱਖ ਭੱਖ ਭੱਖ
 ਕੱਚ ਭੱਚ ਭੱਚ
 ਕੱਛ ਭੱਛ ਭੱਛ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ
 ਕੱਛਾ ਕੱਛਾ ਭੱਛਾ

ਸਿੰਗ ਭੰਗ ਭੰਗ
 ਸਿੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ
 ਸਿੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ
 ਸਿਰਨਾਭਾ ਭਿੰਨਾਭਾ ਭਿੰਨਾਭਾ
 ਸੁਆਦ ਭੁਆਦ ਭੁਆਦ
 ਸੁਆਮੀ ਭੁਆਮੀ ਭੁਆਮੀ
 ਸੁਆਰਨਾ ਭੁਆਰਨਾ ਭੁਆਰਨਾ
 ਸੁਕਣਾ ਭੁਕਣਾ ਭੁਕਣਾ
 ਸੁਖਾਲਾ ਭੁਖਾਲਾ ਭੁਖਾਲਾ
 ਸੁਭਾ ਭੁਭਾ ਭੁਭਾ
 ਸੁਘਣਾ ਭੁਘਣਾ ਭੁਘਣਾ
 ਸੁਚੱਮ ਭੁਚੱਮ ਭੁਚੱਮ
 ਸੁਟਣਾ ਭੁਟਣਾ ਭੁਟਣਾ
 ਸੁੱਤਾ ਭੁੱਤਾ ਭੁੱਤਾ
 ਸੁਦਾਈ ਭੁਦਾਈ ਭੁਦਾਈ
 ਸੁਨੇਹਾ ਭੁਨੇਹਾ ਭੁਨੇਹਾ
 ਸੁਲਵਈ ਭੁਲਵਈ ਭੁਲਵਈ
 ਸੂਟਾ ਭੂਟਾ ਭੂਟਾ
 ਸੰਦ ਭੰਦ ਭੰਦ
 ਸੰਚਣਾ ਭੰਚਣਾ ਭੰਚਣਾ
 ਸੰਟਾ ਭੰਟਾ ਭੰਟਾ
 ਸੰਹ ਭੰਹ ਭੰਹ
 ਸੰਖਾ ਭੰਖਾ ਭੰਖਾ
 ਸੰਣਾ ਭੰਣਾ ਭੰਣਾ
 ਸੰਤ ਭੰਤ ਭੰਤ
 ਸਿੰਗਲ ਭੰਗਲ ਭੰਗਲ
 ਸੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ ਭੰਗਣਾ
 ਸੰਘ ਭੰਘ ਭੰਘ
 ਸੰਘਣਾ ਭੰਘਣਾ ਭੰਘਣਾ
 ਸੰਝ ਭੰਝ ਭੰਝ

ਕੱਠਾ	ਕੱਠਾ	ਅੱਠਾ
ਕਢਣਾ	ਕੁਢਣਾ	ਨਿਕਾਲਾ
ਕਟਕ	ਗੰਗ	ਗੰਗੋਂ, ਗੰਦਮ
ਕਤੂਰਾ	ਕੁਤੂਰਾ	ਮੱਲਾ
ਕਦੇ	ਕਦੇ	ਨਿਕੋਬੀ, ਹੋਗੇ
ਕਦੀ	ਕਦੀ	ਕੋਬੀ
ਕੱਦੇ	ਕਦੋਂ	ਕੰਬ
ਕਮਲਾ	ਕਮਲਾ	ਪਾਗਲ, ਕਮ-ਏਲ
ਕਮਾਉਣਾ	ਕਮਾਉਣਾ	ਕਮਾਨਾ
ਕਰੜਾ	ਕਰੜਾ	ਸਿੱਖਤ, ਕਰੜਤ, ਕਰੜਾ
ਕਰੰਡੀ	ਕਰੰਡੀ	ਕਰੰਫੀ
ਕੱਲਾ	ਕੱਲਾ	ਅੱਲਾ
ਕਲਾਵਾ	ਕਲਾਵਾ	ਕਲਾਵਾ
ਕੜਛਾ	ਕੜਛਾ	ਕੜਛਾ
ਕੜਾਹ	ਕੜਾਹ	ਖੜਾਹ
ਕਾਂ	ਕਾਂ	ਕੁਆ
ਕਾਕਾ	ਕਾਕਾ	ਬੱਧੇ, ਅੱਧਾ
ਕਾਕੀ	ਕਾਕੀ	ਬੱਧੀ, ਅੱਧੀ
ਕਾਜ	ਕਾਜ	ਕਾਮ, ਕਾਜ, ਸ਼ਾਦੀ
ਕਾਣਾ	ਕਾਣਾ	ਕਾਣਾ
ਕਾਨੀ	ਕਾਨੀ	ਕਲਮ
ਕਾਲਖ	ਕਾਲਖ	ਕਲੱਕ
ਕਿਉਂ	ਕਿਉਂ	ਕਿਉਂ, ਕਿਉਂ
ਕਿਹੜਾ	ਕਿਹੜਾ	ਕਿਹੜਾ
ਕਿਹਾ	ਕਿਹਾ	ਕਿਹਾ
ਕਿਸੇ	ਕਿਸੇ	ਕਿਸੇ
ਕਿੱਛਾ	ਕਿੱਛਾ	ਕਿੱਛਾ
ਕਿਤੇ	ਕਿਤੇ	ਕਿਤੇ
ਕਿੱਥੇ	ਕਿੱਥੇ	ਕਿੱਥੇ
ਕਿਦਾ	ਕਿਦਾ	ਕਿਦਾ
ਕਿੰਨਾ	ਕਿੰਨਾ	ਕਿੰਨਾ

ਗੱਡਾ ਚੱਕਰਾ ਗੱਡਾ
 ਗਡਵਾ ਗਡਵਾ ਗਡਵਾ
 ਗਡਰੂ ਗਡਰੂ ਗਡਰੂ
 ਗਰਬ ਗਰਬ ਗਰਬ
 ਗਲ ਗਲ ਗਲ
 ਗਲੂ ਗਲੂ ਗਲੂ
 ਗਵਾਂਢ ਗਵਾਂਢ ਗਵਾਂਢ
 ਗਾ ਗਾ ਗਾ
 ਗਾਲੜ ਗਾਲੜ ਗਾਲੜ
 ਗਾਉਣਾ ਗਾਉਣਾ ਗਾਉਣਾ
 ਗਾਲੂ ਗਾਲੂ ਗਾਲੂ
 ਗਿਚੀ ਗਿਚੀ ਗਿਚੀ
 ਗਿਭਣਾ ਗਿਭਣਾ ਗਿਭਣਾ
 ਗਿੱਟਾ ਗਿੱਟਾ ਗਿੱਟਾ
 ਗਿੱਦੜ ਗਿੱਦੜ ਗਿੱਦੜ
 ਗਿਧਾ ਗਿਧਾ ਗਿਧਾ
 ਗੁਆਚਣਾ ਗੁਆਚਣਾ ਗੁਆਚਣਾ
 ਗੁਝਾ ਗੁਝਾ ਗੁਝਾ
 ਗੁਟ ਗੁਟ ਗੁਟ
 ਗੁੱਡਾ ਗੁੱਡਾ ਗੁੱਡਾ
 ਗੁੱਤ ਗੁੱਤ ਗੁੱਤ
 ਗੋੜ ਗੋੜ ਗੋੜ
 ਗੋਹਿਆ ਗੋਹਿਆ ਗੋਹਿਆ
 ਗੋਖਾ ਗੋਖਾ ਗੋਖਾ
 ਗੋਗੜ ਗੋਗੜ ਗੋਗੜ
 ਗੋਡਾ ਗੋਡਾ ਗੋਡਾ
 ਗੋਢ ਗੋਢ ਗੋਢ
 ਗੋਢੜੀ ਗੋਢੜੀ ਗੋਢੜੀ
 ਘੱਟਾ ਘੱਟਾ ਘੱਟਾ

ਕੰਢਾ ਕੰਢਾ ਕੰਢਾ
 ਕੰਧ ਕੰਧ ਕੰਧ
 ਕੰਨ ਕੰਨ ਕੰਨ
 ਕੰਬਣਾ ਕੰਬਣਾ ਕੰਬਣਾ
 ਕੰਮ ਕੰਮ ਕੰਮ
 ਖਰਚਾ ਖਰਚਾ ਖਰਚਾ
 ਖਟਿਆਈ ਖਟਿਆਈ ਖਟਿਆਈ
 ਖਤੀ ਖਤੀ ਖਤੀ
 ਖੜਬੜਾ ਖੜਬੜਾ ਖੜਬੜਾ
 ਖਾਣਾ ਖਾਣਾ ਖਾਣਾ
 ਖਾਰਾ ਖਾਰਾ ਖਾਰਾ
 ਖੁਡ ਖੁਡ ਖੁਡ
 ਖਿਆਲ ਖਿਆਲ ਖਿਆਲ
 ਖਿਡੋਣਾ ਖਿਡੋਣਾ ਖਿਡੋਣਾ
 ਖਲੁਣਾ ਖਲੁਣਾ ਖਲੁਣਾ
 ਖੇਡ ਖੇਡ ਖੇਡ
 ਖੇਰ ਖੇਰ ਖੇਰ
 ਖੇਹੜਾ ਖੇਹੜਾ ਖੇਹੜਾ
 ਖੇਤਾ ਖੇਤਾ ਖੇਤਾ
 ਖੋਪਾ ਖੋਪਾ ਖੋਪਾ
 ਖੇਡਾ ਖੇਡਾ ਖੇਡਾ
 ਖੇਰ ਖੇਰ ਖੇਰ
 ਖੇਲਾ ਖੇਲਾ ਖੇਲਾ
 ਖੇਲੁਣਾ ਖੇਲੁਣਾ ਖੇਲੁਣਾ
 ਖੇਡ ਖੇਡ ਖੇਡ
 ਖੇਡਾ ਖੇਡਾ ਖੇਡਾ
 ਖੇਡ ਖੇਡ ਖੇਡ
 ਗਹਣਾ ਗਹਣਾ ਗਹਣਾ
 ਗਜਣਾ ਗਜਣਾ ਗਜਣਾ

ਚੁੰਡਾ	ਚੁੰਡਾ	ਲਠ	ਘਟਾ	ਗੁਣਾ	ਗੁਣ
ਚੁਪਟਾ	ਚੁਪਟਾ	ਚੁੰਡਾ	ਘਾਹ	ਗੁਆਹ	ਗੁਆਹ
ਚੇਤਾ	ਚੇਤਾ	ਚੇਤਾ	ਘਾਣੀ	ਗੁਆਣੀ	ਗੁਆਣੀ
ਚੇਰ	ਚੇਰ	ਚੇਰ	ਘਿਰ	ਗੁਧਿਰ	ਗੁਧਿਰ
ਚੇਲ	ਚੇਲ	ਚੇਲ	ਘੁਟ	ਗੁਠ	ਗੁਠ
ਚੇਰਾ	ਚੇਰਾ	ਚੇਰਾ	ਘੁਠ	ਗੁਠ	ਗੁਠ
ਚੇਮ	ਚੇਮ	ਚੇਮ	ਘੋਲ	ਗੁਲ	ਗੁਲ
ਚੇਰਾ	ਚੇਰਾ	ਚੇਰਾ	ਘੀ	ਗੁਧੀ	ਗੁਧੀ
ਚੇਬੜਨਾ	ਚੇਬੜਨਾ	ਚੇਬੜਨਾ	ਚੱਟਾ	ਗੁਠਾ	ਗੁਠਾ
ਛਕਟਾ	ਛਕਟਾ	ਛਕਟਾ	ਚੱਟੀ	ਗੁਠੀ	ਗੁਠੀ
ਛੋਜ	ਛੋਜ	ਛੋਜ	ਚੇਰਾ	ਗੁਧਰਾ	ਗੁਧਰਾ
ਛਰ	ਛਰ	ਛਰ	ਚਜ	ਗੁਧ	ਗੁਧ
ਛਰਟਾ	ਛਰਟਾ	ਛਰਟਾ	ਚਲਾਉਣਾ	ਗੁਧਾਉਣਾ	ਗੁਧਾਉਣਾ
ਛਟਕਟਾ	ਛਟਕਟਾ	ਛਟਕਟਾ	ਚਲਾਕ	ਗੁਧਾਕ	ਗੁਧਾਕ
ਛੋਨਾ	ਛੋਨਾ	ਛੋਨਾ	ਚਵੀ	ਗੁਧੀ	ਗੁਧੀ
ਛਮੜ	ਛਮੜ	ਛਮੜ	ਚਾਉਲ	ਗੁਧਾਉਲ	ਗੁਧਾਉਲ
ਛਾਹ	ਛਾਹ	ਛਾਹ	ਚਾਪੜ	ਗੁਧਾਪੜ	ਗੁਧਾਪੜ
ਛਾਹ ਵੇਲਾ	ਛਾਹ ਵੇਲਾ	ਛਾਹ ਵੇਲਾ	ਚਿੱਕੜ	ਗੁਧਾਕੜ	ਗੁਧਾਕੜ
ਛਾ	ਛਾ	ਛਾ	ਚਿੱਥ	ਗੁਧਾਥ	ਗੁਧਾਥ
ਛਾਣੀ	ਛਾਣੀ	ਛਾਣੀ	ਚਿਰ	ਗੁਧਾਚਿਰ	ਗੁਧਾਚਿਰ
ਛਾਬਾ	ਛਾਬਾ	ਛਾਬਾ	ਚਿਤੀ	ਗੁਧਾਤੀ	ਗੁਧਾਤੀ
ਛਾਲ	ਛਾਲ	ਛਾਲ	ਚੀਕਟਾ	ਗੁਧਾਟਾ	ਗੁਧਾਟਾ
ਛਿਕ	ਛਿਕ	ਛਿਕ	ਚੁੱਟਾ	ਗੁਧਾਟਾ	ਗੁਧਾਟਾ
ਛਿਕਾ	ਛਿਕਾ	ਛਿਕਾ	ਚੁੰਨ	ਗੁਧਾਨ	ਗੁਧਾਨ
ਛਿਟ	ਛਿਟ	ਛਿਟ	ਚੁੰਨੀ	ਗੁਧਾਨੀ	ਗੁਧਾਨੀ
ਛਿੱਤਰ	ਛਿੱਤਰ	ਛਿੱਤਰ	ਚੁਫੇਰ	ਗੁਧਾਫੇਰ	ਗੁਧਾਫੇਰ
ਛਿਲੜ	ਛਿਲੜ	ਛਿਲੜ	ਚੁਭੀ	ਗੁਧਾਭੀ	ਗੁਧਾਭੀ
ਛੇਕ	ਛੇਕ	ਛੇਕ	ਚੁੱਲੀ	ਗੁਧਾਲੀ	ਗੁਧਾਲੀ
ਛੇਤੀ	ਛੇਤੀ	ਛੇਤੀ	ਚੁੱਟੇ	ਗੁਧਾਟੇ	ਗੁਧਾਟੇ
ਛੇਹ	ਛੇਹ	ਛੇਹ	ਚੁੱਥੀ	ਗੁਧਾਥੀ	ਗੁਧਾਥੀ

ਫੇਲੇ	ਛੇ	ਛੌਲੇ
ਘੋੜ	ਘੋੜ	ਘੋੜ
ਜਦੋਂ	ਜਦੋਂ	ਜਦੋਂ
ਜੋਟ	ਜੋਟ	ਜੋਟ
ਜਣਾ	ਜਣਾ	ਜਣਾ
ਜੋਫੀ	ਜੋਫੀ	ਜੋਫੀ
ਜਾਣੁ	ਜਾਣੁ	ਜਾਣੁ
ਜਾਪਣਾ	ਜਾਪਣਾ	ਜਾਪਣਾ
ਜਿਉਂ	ਜਿਉਂ	ਜਿਉਂ
ਜਿਹੜਾ	ਜਿਹੜਾ	ਜਿਹੜਾ
ਜਿਚਿਰ	ਜਿਚਿਰ	ਜਿਚਿਰ
ਜਿਥੇ	ਜਿਥੇ	ਜਿਥੇ
ਜਿੰਨਾ	ਜਿੰਨਾ	ਜਿੰਨਾ
ਜਿਮੀਂ ਦਾਰ	ਜਿਮੀਂ ਦਾਰ	ਜਿਮੀਂ ਦਾਰ
ਜੀਉਣਾ	ਜੀਉਣਾ	ਜੀਉਣਾ
ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ	ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ	ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ
ਜੇ	ਜੇ	ਜੇ
ਜੇਹੜਾ	ਜੇਹੜਾ	ਜੇਹੜਾ
ਜੋਖਣਾ	ਜੋਖਣਾ	ਜੋਖਣਾ
ਜੋਗ	ਜੋਗ	ਜੋਗ
ਜੋੜਾ	ਜੋੜਾ	ਜੋੜਾ
ਜੋ	ਜੋ	ਜੋ
ਜੇਘ	ਜੇਘ	ਜੇਘ
ਜੇਵ	ਜੇਵ	ਜੇਵ
ਜੇਮਣਾ	ਜੇਮਣਾ	ਜੇਮਣਾ
ਝਖੜ	ਝਖੜ	ਝਖੜ
ਝੰਗ	ਝੰਗ	ਝੰਗ
ਝੰਗਾ	ਝੰਗਾ	ਝੰਗਾ
ਝਟ	ਝਟ	ਝਟ

ਦਹਿਣਾ ਗੁਣਾ ਫੁੱਲਾ ਗੁਣਾ
 ਢਕਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢੱਗਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢੱਠਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢਾਹਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢਾਹਣੀ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢਾਬਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢਿੱਛ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢਿੱਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਢੀਮ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਕਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਕਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਕੜਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਕੜੀ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੱਤਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਦ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਰਨਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਰਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਲੀ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਾਪਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਿਆਰ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਿਹਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਿਕਾਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਿੰਨ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤਿਹਰਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੀਕਰ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੀਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੀਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੀਵੀਂ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਤੁਪਕਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ

ਟੁੱਬਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੁਰਨਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੁਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੁੱਥ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੋਰ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੋਆ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੋਰਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਟੋਲਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠਲੁਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠਾਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੀਕਰ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁਕ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਠਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਗਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਡੀ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਕਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਗਰ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਡ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਡੁ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠਾਂਗ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠਿਗਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੀਕ ਲਾਉਣਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਘਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਢ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਡੀ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਡ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ
 ਠੁੱਗ ਸਾਰਨਾ ਫੁੱਲਾ ਫੁੱਲਾ

ਪੁਟਾ	ਪੁੱਠਾ	ਪੁੱਠੀ	ਪੁੱਗਰ	ਪੁੱਥ	ਪਿੱਛਾ	ਪੇਰੇ	ਪੋਲੀ	ਪੋਜਣਾ	ਪੋਹਣਾ	ਪੋਧ	ਫੱਕਾ	ਫੱਟ	ਫੜਨਾ	ਫਾਹੀ	ਫਿਸਣਾ	ਫਿਟਿਆ	ਫੁਕ	ਫੁੱਫੜ	ਫੁਹੜੀ	ਫੋਗ	ਫੋਗ	ਫੋਡ	ਬੱਦਲ	ਬਥੇਰਾ	ਬਨੇਰਾ	ਬਲਦ	ਬਾਹਲਾ	ਬਾਦਰ	
ਅਕਿਰਾ	ਅਲਾ	ਪੁੱਠੀ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ
ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ	ਪੁੱਧ

ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ
ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ
ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ	ਨਿਘਾ

ਬੁਆ	ਭੁਆ	ਬੁਆ	ਬਾਰੀ	ਕਰੀ
ਬੁੰਡ	ਭੁੰਡ	ਬੁੰਡ	ਬਾਲਟ	ਬਾਲਟ
ਬੇਉਣਾ	ਭੇਉਣਾ	ਬੇਉਣਾ	ਬਾਲਟਾ	ਬਾਲਟਾ
ਬੇਡ	ਭੇਡ	ਬੇਡ	ਬਿਹਾ	ਬਿਹਾ
ਬੇਟ	ਭੇਟ	ਬੇਟ	ਬਿਮਾਰ	ਬਿਮਾਰ
ਬੇੜਾ	ਭੇੜਾ	ਬੇੜਾ	ਬੀਜਣਾ	ਬੀਜਣਾ
ਬਿਸ਼ਟ	ਭਿਸ਼ਟ	ਬਿਸ਼ਟ	ਬੁਕਲ	ਬੁਕਲ
ਭੰਨਣਾ	ਭੰਨਣਾ	ਭੰਨਣਾ	ਬੁਝਣਾ	ਬੁਝਣਾ
ਮਸਿਆ	ਮਸਿਆ	ਮਸਿਆ	ਬਲੁ	ਬਲੁ
ਮੰਹਿ	ਮੰਹਿ	ਮੰਹਿ	ਬੁਰਕੀ	ਬੁਰਕੀ
ਮਗਰ	ਮਗਰ	ਮਗਰ	ਬੁਹਾ	ਬੁਹਾ
ਮੱਝ	ਮੱਝ	ਮੱਝ	ਬੁਝਾ	ਬੁਝਾ
ਮੱਥਾ	ਮੱਥਾ	ਮੱਥਾ	ਬੋਝਾ	ਬੋਝਾ
ਮਾਸ	ਮਾਸ	ਮਾਸ	ਬੋਲਾ	ਬੋਲਾ
ਮਾਂਹ	ਮਾਂਹ	ਮਾਂਹ	ਭਜਣਾ	ਭਜਣਾ
ਮਾਝਾ	ਮਾਝਾ	ਮਾਝਾ	ਭਟਵੀਆ	ਭਟਵੀਆ
ਮਾਖਿਉ	ਮਾਖਿਉ	ਮਾਖਿਉ	ਭੰਨਣਾ	ਭੰਨਣਾ
ਮਾੜਾ	ਮਾੜਾ	ਮਾੜਾ	ਭਰਜਾਈ	ਭਰਜਾਈ
ਮਿੱਝ	ਮਿੱਝ	ਮਿੱਝ	ਭਰਵਟੇ	ਭਰਵਟੇ
ਮੀਟਣਾ	ਮੀਟਣਾ	ਮੀਟਣਾ	ਭਰਾ	ਭਰਾ
ਮਿੱਠਾ	ਮਿੱਠਾ	ਮਿੱਠਾ	ਭਲਕੇ	ਭਲਕੇ
ਮੁਬਕ	ਮੁਬਕ	ਮੁਬਕ	ਭਾਂਡਾ	ਭਾਂਡਾ
ਮੁਕਣਾ	ਮੁਕਣਾ	ਮੁਕਣਾ	ਭਾਣਾ	ਭਾਣਾ
ਮੁੱਛ	ਮੁੱਛ	ਮੁੱਛ	ਭਾਨ	ਭਾਨ
ਮੁਟਿਆਰ	ਮੁਟਿਆਰ	ਮੁਟਿਆਰ	ਭਾਂਬੜ	ਭਾਂਬੜ
ਮੁੰਡਾ	ਮੁੰਡਾ	ਮੁੰਡਾ	ਭਾਵੇ	ਭਾਵੇ
ਮੁੰਹ	ਮੁੰਹ	ਮੁੰਹ	ਭਿਖਮੰਗਾ	ਭਿਖਮੰਗਾ
ਮੁਝ	ਮੁਝ	ਮੁਝ	ਭਿਟਿਆ	ਭਿਟਿਆ
ਮੇਤਰਨਾ	ਮੇਤਰਨਾ	ਮੇਤਰਨਾ	ਭੀੜਾ	ਭੀੜਾ
			ਭੁੱਖ	ਭੁੱਖ

ਮੋਇਆ	ਮੁੱਯਾ	ਮੁੱਯਾ
ਮੋਕਲਾ	ਮੁਕਲਾ	ਮੁਕਲਾ
ਮੇਜੀ	ਮੇਜੀ	ਚਾਰੀ
ਮੇਛਾ	ਮੇਛਾ	ਚਿਪਾਨੀ
ਮੇਦਾ	ਮੇਦਾ	ਬਰਾ
ਰਹਿਣਾ	ਰਹਿਣਾ	ਰਹਿਣਾ
ਰੱਬ	ਰੱਬ	ਰੱਬ-ਖੁਦਾ
ਰੁਖ	ਰੁਖ	ਦਰਖਤ
ਰੂ	ਰੂ	ਰੂਨ
ਰੂੜੀ	ਰੂੜੀ	ਗੁਲਾਮਤ
ਰਿੰਨੁਣਾ	ਰਿੰਨੁਣਾ	ਰਾਂਦਿਖਣਾ-ਪਿਕਾ
ਰਿੜਕਣਾ	ਰਿੜਕਣਾ	ਪਿਕਾ
ਰੋਕ	ਰੋਕ	ਨਿਸ਼ਾਨ
ਰੋਲਾ	ਰੋਲਾ	ਸ਼ਰ
ਰੋਬਾ	ਰੋਬਾ	ਕੁਸ਼ਰਾ
ਲਹਿਣਾ	ਲਹਿਣਾ	ਅਤਰਾ
ਲਹੁਕਾ	ਲਹੁਕਾ	ਮਕਾ
ਲਹਿੰਦਾ	ਲਹਿੰਦਾ	ਮੁਝਰੀ
ਲੱਕ	ਲੱਕ	ਕਮਰ
ਲਭਣਾ	ਲਭਣਾ	ਮਲਾਸ਼ੀ ਕਰਨਾ
ਲਾਉਣਾ	ਲਾਉਣਾ	ਲਗਾਨਾ
ਲਾਹਾ	ਲਾਹਾ	ਨਿਫ਼ਾ
ਲਾਂਭੇ	ਲਾਂਭੇ	ਪਿਰੇ-ਦੂਰ
ਲਾੜਾ	ਲਾੜਾ	ਦੁਹਾ
ਲਮਕਣਾ	ਲਮਕਣਾ	ਲਸ਼ਕਨਾ
ਲਿਬੜਨਾ	ਲਿਬੜਨਾ	ਲਿਟ ਪੈ ਹੋਨਾ
ਲੀਰ	ਲੀਰ	ਚਿਮਿਕਾਰਾ
ਲੀੜਾ	ਲੀੜਾ	ਕੀੜਾ ਲੀਰਾ
ਲੂਣ	ਲੂਣ	ਨਾਨ-ਨਮਕ
ਲੋਕ	ਲੋਕ	ਲੋਕ
ਵਸੋਂ	ਵਸੋਂ	ਆਬਾਰੀ
ਵਹਿਣ	ਵਹਿਣ	ਬੇਸਾ
ਵਹੁਟੀ	ਵਹੁਟੀ	ਬੇਸਾ

ہماری دکان کون سی ہے؟

اس لیے کہ

ہمارے ہاں اردو میں قہرہ کی صنعتی،
پتی، تجارتی اور مذہبی کتابیں ڈیوٹیلویشن،
ڈائسٹر، ٹیپ، ڈیزل، لکڑی، لکڑی، لکڑی، لکڑی،
بجلی، خرد اور ویلڈنگ وغیرہ نیز مختلف ممالک کی زبانیں
مثلاً عربی، فارسی، پشتو، انگریزی، جرمن، فرانسیسی،
ترکی، اطالوی اور سپانوی بول چال کی تمام
کچھ منہ والے زبانیں پڑھتی ہیں۔

ملک بک ڈپو
اردو بازار، لاہور